

Birden Fazla İsmi Olan Sûreler

Yrd. Doç. Dr. Hikmet Koçyiğit
Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
hikmet_0216@hotmail.com

Özet

Kur'an, sûrelerden müteşekkil ilâhî bir kitap olup bu sûrelerin her birisinin ismi vardır. Bazı sûrelerin birden fazla isimle anılması dikkat çekmektedir. Sûrelerin isimlendirilmesi Hz. Peygamberin yanı sıra sahabe, tabiun ve âlimler tarafından da yapılmıştır. Bu yüzden sûre isimlerinin bir bölümü içtihadî karakterdedir. Fakat bugün resmî mushaflarda yer alan sûre isimlerinin Hz. Peygamber tarafından konulduğu anlaşılmaktadır. Bir kısım âlimler birden fazla ismi olan sûrelerin kırk civarında olduğunu söylemektedirler. Ne var ki tespitimize göre birden fazla ismi olan sûreler altmışı aşmaktadır. İşte bu çalışmada birden fazla ismi olan sûreler mushaf sıralamasına göre ele alınarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kur'ân, Sûre, İsim, Tevkîfî, İctihâdî.*

The Surahs Having More Than One Names

Abstract

Koran is a holy book consisted of surahs that each of them has a name. It is remarkable for some of the surahs to have more than one names. Beyond the surahs had been entitled by Hz. Muhammed they had been continued to be entitled by the companions of the prophet Muhammad, tabiun and Muslim scholars. For that reason some of the names of the surahs have the feature of studying on. But it was understood that the names of the surahs in formal Koran had named by Prophet Muhammad. It was pointed out by some muslim scholars that there were nearly fourty surahs having more than one name. But on the other hand and according to our study the multi named surahs are more than sixty. And also in this study the surahs having more than one name were studied on in order of Koran.

Key Words: *Koran, Surah, Name, Tevkîfî, İctihâdî.*

Giriş

Sûre isimleri Kur'ân'ın mesajının en kısa yoldan muhataba aktarılmasında bir araçtır. Bu nedenle sûre isimlerinin rastgele verilmediğine inanıyoruz. Özellikle birçok sûre isminin tevkîfî bir karakterde olması sûre isimlerinin iyice düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Kanaatimizce Kur'ân'ın "tedebbür" emri (47/Muhammed,24) sadece sûre isimlerinde bile yerine getirilmiş olsa, Kur'ân'ın her yönüyle insan hayatını anlamlandır ve aydınlatan bir muhtevaya sahip olduğu görülecektir. Hatta bazı sûrelerin birden fazla isimle anılması mevzuu daha derinlikli bir hale getirmektedir. Şunu söyleyebiliriz

ki Kur'ân, Nahl, Neml, Ankebût gibi mikro varlıklardan Şems, Kamer, Necm gibi kozmik varlıklara; Melâike ve Cin gibi metafizik varlıklardan, insan gibi somut varlıklara kadar pek çok varlığı sûre isimlerine yansıtmak sûretiyle varlık âlemini bir bütün olarak değerlendirmiştir.

Sûre isimleri daha çok ilk ayetinden veya kelimesinden adını almakla beraber kıssalara ve muhtelif yerde geçen bazı kelimelere nispetle de verilmiştir. Bunun ne kadar isabetli olduğu araştırılmaya değer bir konudur. Âlimler sûrelere verilen isimlerin gerekçelerine zaman zaman temas etmişlerdir. Ancak bunları çok ayrıntılı olarak ele aldıkları söylenemez. Âlimler daha çok bir sûrenin içeriği ve değindiği konular üzerinde inceleme yapmışlardır. Biz bu çalışmamızda birden fazla ismi olan Kur'ân sûrelerinin, isimlerinin işaret ettiği manalar üzerinde durmaya çalışacağız. Konunun araştırılmasında başta tefsir ve hadis kitapları olmak üzere bu sahada yapılan akademik çalışmalardan faydalanacağız.

1. Kur'ân Sûreleri

Sûre, yüksek ev anlamına gelir. Başlangıcı ve sonu belli olan, ayetlerin oluşturduğu Kur'ân parçasıdır. Sûre en az üç ayetten teşekkül eder. Buna sûre denmesinin sebebi içerdiği ayetleri sur gibi çevrelemiş olmasından dolayıdır. Ya da yücelik ve şerefinden dolayı böyle adlandırılmıştır.¹ Âlimlerin çoğunluğuna göre Kur'ân'da 114 sûre vardır. Fakat bazı âlimler Enfâl ve Berâe Sûrelerini bir tek sûre kabul ederek sûre sayısını 113 olarak zikretmektedirler.² Çünkü Enfâl ve Berâe Sûrelerinin aralarına bismelenin yazılmamış olması bazı âlimler tarafından bu sûrelerin bir tek sûre olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Öte yandan İbn Mesud'un (ö.32/652) mushafında Felak ve Nâs Sûrelerinin yazılı olmadığı bu yüzden bu mushafta 112 sûre bulunduğu ve Ubey b. Ka'b'ın (ö. 30/650) mushafında ise *Hakd* ve *Hal'* adlı iki sûrenin yer aldığı bu nedenle toplam sûre sayısının 116 olduğu zikredilmektedir.³ Bir kısım âlimlere göre ise doğrusu Ubey b. Ka'b'ın mushafında yüz on beş sûrenin bulunduğudır. Çünkü onun mushafında Fil ve

¹ Adnan Muhammed Zarzur, *Ulûmu'l-Kur'ân*, (Dimeşk: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1981), s.102.

² Celâleddîn Abdurrahman Ebû Bekr es-Suyûtî, *el- Itkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru'l- Kutubi'l- İlmiyye, ts.), I,142; Muhammed Salim Muheysin, *Târihu'l-Kur'âni'l-Kerim*, (Medine: Davetu'l-Hak, 1406), s. 64.

³ Suyûtî, *el-Itkân*, I,142.

Liilafi Kureyş Sûresi bir tek sûredir.⁴ Her halükârda Ubey b. Ka'b'ın mushafında yer alan *Hakd ve Hal'* Sûrelerinin dua kabilinden hatime olmaları mümkündür.

Sûreler deyince akla ilk gelen şeylerden birisi sûrelerin tertibi konusudur. Sûre diziminin içtihadî mi tevkîfî mi olduğu konusunda görüş ayrılığı olmuştur. Âlimlerin çoğunluğu sûre tertibinin tevkîfî olduğunu benimsemiştir. Bu bağlamda Ebû Bekr Enbarî (ö.328/940) ve Kirmânî (ö.505/1111) gibi bazı âlimler sûrelerin tertibinin tevkîfî olduğunu desteklemek amacıyla Kur'ân'ın önce dünya semasına toptan indirildiğini veya Levh-i Mahfuz'da aynen böyle olduğunu söylemişlerdir. İbn Atiyye (ö.542/1148) ise Seb-ı Tıval, Havamim ve Mufassal gibi birçok sûrelerin Hz. Peygamberin hayatında tertip edildiğini, diğer geri kalanların ise ümmete bırakıldığı fikrine meyletmıştır.⁵ Öte yandan sûrelerin tertibinin içtihadî olduğunu İbn Mesud ve Ubey b. Kab gibi sahabelerin şahsî mushaflarını kriter alarak savunanların argümanına karşı; sûrelerin tertibinin tevkîfî olduğunu savunanlar, İbn Mesud ve Ubey b. Kab gibi sahabelerin şahsî mushaflarındaki farklı tertibin arza-i ahireden önce olduğunu belirterek arza-i ahire ile sûre tertibinin de tevkîfî bir yapıya kavuştuğunu söylemektedirler.⁶ Her iki tarafın delillerini değerlendiren Adnan Zarzur, sûrelerin birçoğunun Hz. Peygamber döneminde tertip edildiğinin iki, üç veya birkaç sûreyi geçmeyecek kadarının da sahabe tarafından tertip edildiğinin anlaşıldığını⁷ söylerken Süleyman er-Rumî ise sûrelerin tertibinin de ayetler gibi Hz. Peygamberden geldiği üzere tevkîfî olduğu kanaatine varmaktadır.⁸ Biz de er-Rumî'nin görüşüne katılmaktayız.

2. Kur'ân Sûrelerinin İsimlendirilmesi

Sûrelerle ilgili diğer bir mesele de onların adlandırılması konusudur. Bazı araştırmacılara göre ilk devirde Kur'ân'ı tecrid gayesiyle sûre isimlerinin -şimdi olduğu gibi- mushaflara yazılmaması, isimlerinin "tevkîfî" olup olmadığı sorununu ortaya çıkarmıştır.⁹ Sûrelerin isimlendirilmeleri rastgele değil, genellikle sûredeki ilk kelime veya ibareye nispetle ya da içindeki kıssaya atfen verilmiştir. Hemen her sûreye ilk ifadesi isim

⁴ Ahmed b. Mustafa Taşköprizâde, *Miftâhu's-Saade ve Mesâbihü's-Seyâde fî Mevzuatı'l-Ulûm*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1985), II,358.

⁵ Suyûtî, *el-Itkân*, I,137.

⁶ Muheysin, *Târihu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s.72.

⁷ Zarzur, *Ulûmu'l-Kur'ân*, s.106-107.

⁸ Fehd b. Abdurrahman b. Süleyman er-Rûmî, *Dirasatun fî Ulûmi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Riyad: y.y. 1999), s.111.

⁹ Ahmet Bedir, "Sûrelerin İsimleri" *HÜİFD*, Şanlıurfa 1999,Sayı:5,(ss-s.167-216), s.170.

olmuştur. Mesela Beled Sûresi için “Laüksimü Sûresi” denilmesi¹⁰ gibi. Bazı sûreler ise ismi netleşinceye kadar ilk ayetin bir kısmının zikredilmesiyle anılmış ancak daha sonraki dönemlerde de bu adlandırma ikinci bir isim olarak kullanılmaya devam edilmiş ve hadislerde de böyle yer almıştır. Câbir (r.a.)’den gelen rivâyete göre: “ Hz. Peygamber, *Elif lam mim tenzil Sûresiyle, tebarekellezi bi yedihil mülk Sûresini okumadan uyumazdı.*”¹¹

Bazı yorumlara göre sûrelerin ilk ayette geçen ibareyle adlandırılmasının Arap şiir geleneğinde bir izdüşümü vardır. Çünkü Arap ibarelerinde metnin ilk açılış ifadesiyle adlandırılması çok rastlanan bir durumdur. Nitekim Ka’b b. Zuheyr “Banet Suad” adlı kasidesini bu ibareyle başladığı için “Banet Suad” şeklinde adlandırmıştır. Yine İmrü’l Kays da “Kıfa Nebki” adlı kasidesini ilk kelimeyle adlandırmıştır. Bu şekilde adlandırmak hem kolaylıktır hem de halk tarafından daha çok benimsenir. Bu tip adlandırmalar sûre isimlerinde de çoktur. Mesela Amme, Mürselât, Hâkka, Sad, Tâhâ, Saffât, Tekvîr, Mutaffifin, İnfitâr, Burûç, İnşikak, Sebbehe, Duhâ gibi. Sûrelerin çoğusu böyledir. Çünkü başta yer alan ibare okuyucu nezdinde daha rahat, daha bilindik ve tanındık durumdadır.¹²

Başlangıç ifadesiyle isimlendirilmeyen sûrelerde ise isim vermenin dört açıdan olabileceği ifade edilmektedir: 1- Kıssanın uzunluğuna göre 2- Sûrenin asıl vurgusuna göre 3- Sûrede bulunan tuhaf şaşırtıcı bir olaya göre 4- Sûrenin başlangıcıyla bir münasebete dayanarak isimlendirme olur.¹³ Bazı sûre isimleri tek başına söylendiğinde ilk etapta belki zihinlerde olumsuz bir etki bırakmaktadır. Mesela “Bakara” anlam olarak inek manasına gelir ve Kur’ân’ın en uzun sûresidir. Hâlbuki Bakara, medeniyetlerin sembol üretmesinin ve bu sembolü mensuplarına ve egemenliklerinde buldurdıkları başka toplumlara empoze etmelerinin bir anlatımıdır. Mısır ve Hint gibi önemli medeniyetlerle doğrudan bağlantılı olan Bakara sembolü sadece isim olarak düşünülürse bu sûrenin hedeflediği irşad da dumura uğrayabilir. Belki böyle olumsuz çağrışımları ortadan kaldırmak için Hz. Peygamber, Hz. Enes’den gelen bir hadisinde: “*Bakara Sûresi, Ali*

¹⁰Muhammed Abdülhak b. Gâlib İbn Atiyye, *el Muharreru’l-Vecîz fi Tefsiri’l-Kitâbi’l-Azîz*, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2001), XXX,345.

¹¹Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmiu’l-Kebîr*, 1.bs., (Beyrut:Dâru’l-Garbi’l-İslamî, 1996), Fedâilu’l-Kur’ân, 9,2892.

¹² İbn Akile el-Mekkî, *ez-Ziyâde ve’l-İhsân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, (Câmiâu’s Şarkıyye, 2006), I,392 vd.; Benzer bir yorum için bkz. Bedir, “Sûrelerin İsimleri”, s.178, 6. dipnot.

¹³ İbn Akile, *ez-Ziyâde ve’l-İhsân*, I,393.

İmrân Sûresi ve benzeri demeyiniz. İçinde bakaranın zikredildiği sûre, içinde Ali İmrânın zikredildiği sûre vb. deyiniz"¹⁴ buyurmuştur.

Sûrelerin isimlendirilmesinin Hz. Peygamber tarafından mı yoksa daha sonraları sahabe ve âlimlerin içtihadî ile mi olduğu tartışma konusu yapılmıştır. Âlimlerin çoğunluğuna göre bütün sûrelerin isimleri tevkîfidir. Hz. Peygamber her sûre için özel bir isim vermiştir.¹⁵ Bu kanaati paylaşan Zerkeşî (ö.794/1391) sûrelere isim verilmesinin içtihadî olmasını uzak addederken, Suyûtî de (ö.911/1505) bunun tevkîfî olduğu kanısına varmış ve bu isimlerin bir takım hadis ve haberlere dayandığını belirtmiştir.¹⁶ Aslında "Hz. Peygamberin (as) vahiy kâtiplerine nazil olan her ayeti ait olduğu sûreye koymalarını emretmesi, vahyin ilk nazil olduğu dönemde müşriklerden 'Kur'ân' veya onun 'on sûresi' veya 'bir sûresi' kadar nazire getirmelerinin istenmesi –ki sûreler belli olduğu için 'sûre' denmektedir- sûrelerin ilk dönemden beri manevî bir tevatürle isimlerinin bilindiği konusunda bize önemli ipuçları vermektedir."¹⁷

Kanaatimizce hadislerde zikredilen sûre isimleri tevkîfidir. Diğer isim vermeler ise sahabenin kendi Kur'ânî tecrübe ve zevklerine göre verilmiş bir tür yakıştırma isimlerdir. Nitekim Tevbe Sûresi'nin nüzûlünde müslümanların olayları yaşayarak bu sûreye *Fadhâ* (rezil eden) gibi isim vermeleri bir anlamda ümmete de bir isim verme ruhsatı tanındığını ifade eder. Bugün elimizde bulunan mushaftaki sûre isimleri daha çok tevkîfî olan isimlerle zikredilmektedir. Çünkü İhlâs sûresi gibi "bazı sûrelerin yirmi ismi olduğu düşünülürse hepsinin de Resulullah tarafından konulduğunu söylemek zor olacaktır. Tevkîflik durumu daha çok sûrelerin meşhur olan isimlerinde geçerli olsa gerekir."¹⁸ Bir kısım âlimlerin iddiasına göre sûrelerden yetmiş dört tanesinin tek ismi vardır. Tek ismi olan sûrelerin isimleri tevkîfidir. Birden fazla ismi olan sûrelerin isimlerinin bir kısmı tevkîfî bir kısmı da içtihadîdir. Bu isimleri sahabe ve tabiun koymuştur. İctihadî isimleri olan sûrelerin sayısı kırk tanedir. Bu sûreler 1-Fatiha 2-Bakara 3-Al-i İmrân 4-Mâide 5-Enfâl 6- Berâe 7-Nahl 8- İsrâ 9- Kehf 10- Tâhâ 11-Şuarâ 12- Neml 13-Secde 14-Fâtır 15-Yâsin 16-Zümer 17-Ğâfir 18-Fussilet 19- Câsiye 20- Muhammed 21-Kaf 22- İkte-rebe 23- Rahmân 24- Mücâdele 25- Haşr 26- Mümtehine 27- Saf 28- Talak 29-Tahrir 30-Mülk 31-Seele 32- Amme 33-Lemyekun 34-Mâûn 35- Kâfirûn 36-Nasr 37-Tebbet 38- İhlâs

¹⁴ Ali el Muttakî Alauddin el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl fi Suneni'l-Ekvâl ve'l-Efâl*, (y.y:1945), c.I, Hadis No:2826.

¹⁵ Muheysin, *Târihu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 74.

¹⁶ Suyûtî, *el-Itkân*, I,115.

¹⁷ Bedir, "Sûrelerin İsimleri", s.169.

¹⁸ Tuba Cebeci, *Kur'ân-ı Kerim Sûrelerinin İsimleri*, (Bitirme Tezi), AÜİF. Erzurum 2004, s. 19.

39- Felak 40- Nâs Sûresi.¹⁹ Fakat Muhammed Salim'in tek ismi vardır dediği; Sad, Şûrâ, İnsân, Abese, Alak, gibi sûrelerin birden çok ismi zikredilmektedir. Dolayısıyla tespit edebildiğimiz kadarıyla birden çok isme sahip olan sûre sayısı altmışı geçmektedir. Hatta sûrelerin özellikle halk arasında ilk kelimesiyle adlandırıldığını hesaba katarsak neredeyse bütün sûrelerin birden fazla ismi olmaktadır.

Bazı âlimler sûre isimlerinin Hz. Osman döneminde resmî mushafın tertibiyle birlikte yapıldığını²⁰ ve mushafa Haccac zamanında yazıldığını söylemişlerdir.²¹ Kur'ân'a bir şey karışmasın endişesinden dolayı sûre isimlerinin hareke, nokta, ta'şir vb çalışmalarla birlikte Haccac döneminde yazılmış olması kuvvetli bir ihtimaldir.

Bazı sûrelere isim verilirken hem konunun ehemmiyetine hem de o konunun sadece o sûrede geçmesine dikkat edilmiştir. Örneğin Mâide Sûresi'ne ismini veren gökten mâide (yemekli sofrâ) indirilmesi sadece bu sûrede zikredilmiştir. Bir kısım sûrelere peygamberlerin isimleri verilirken, Kur'ân'da zikri geçen bazı peygamberlerin ismiyle anılan bir sûre yoktur. Örneğin Hz. Âdem'in, Hz. Musa'nın ya da Hz. İsa'nın adına bir sûre yoktur. Çünkü sûrelerin altı tanesine Peygamber isimleri verilmiştir. Bunlar Yunus, Hûd, Yusuf, İbrâhim, Muhammed ve Nûh Sûreleridir. Ancak sanki bu eksiği telafi edersesine ikinci bir isim olarak Tâhâ ve Kasas Sûresine Musa Sûresi, Neml Sûresine Süleyman Sûresi, Sebe ve Sad Sûresine Dâvûd Sûresi, Saf Sûresine ise İsa Sûresi adları verilmiştir.

Huruf-ı mukattaa' ise buldukları hemen her sûreye ikinci bir isim olarak konulmuş, Tâhâ, Yâsin, Sad, Nun, Kaf gibi bazı sûrelerde ise birinci isim olarak yer almıştır. Ayrıca A'râf, Duhân, Câsiye, Vâkia, Haşr, Teğâbun, Hâkka, Meâric, Kıyâme, Nebe, Tekvîr, İnfîtâr, İnşikak, Ğâşiye, Zilzâl, Kâria gibi bazı sûre isimlerinde kıyamet ve buna ilişkin kozmik olaylar; Kâfirûn, Müminûn, Münâfıkûn gibi bazı sûre isimlerinde topluluk isimleri; Rûm ve Sebe gibi bazı sûre isimlerinde medeniyet isimleri yer almıştır. Bu durum Kur'ân'ın hem yaşayan hem de ölü medeniyetlere karşı olan duyarlılığının bir göstergesidir. Bunların dışında Enfâl ve Tevbe gibi doğrudan toplumun güncel meseleleri; Ra'd ve Zâriyât gibi çeşitli tabiat olayları; Secde ve Hac gibi önemli ibadet olayları; İsrâ, Kadir ve Cuma' gibi belirli gün ve geceler; Bakara, Nahl, Neml, Ankebût, Fil gibi hayvan isimleri sûre isimlerinde yer almıştır. Nahl ve Neml gibi hayvan topluluklarının

¹⁹ Muheysin, *Târihu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 76-80.

²⁰ Bedir, "Sûrelerin İsimleri", s. 177.

²¹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't Tenvir*, (Tunus: 1984), IX,245.

yaşam düzeni itibariyle örgütlü topluluklar olması önemlidir. Bazı sûre isimlerinin hem gizemli hem de kelime yapısı olarak birbirine benzer olduğu da dikkat çekmektedir. Mürselât, Naziât, Saffât, Adiyât gibi. Kur'ân, bazı toplumsal sorunları da sûre isimlerine taşımıştır. Örneğin Mutaffifin, Mücâdele, Mümtehine Sûreleri bu türdendir. Ya da toplumun biçimlenmesine etkisi olan merkeze atıfta bulunulmuştur mesela Hucurât gibi. Sûre isimlerinde Meryem, Lokmân, Al-i İmrân gibi özel isimler de yer almıştır. Sûrelere ayrıca yücelik katan başka isimlerin verilmesi -mesela Fatih için Kenz, Bakara için Senam (zirve)- Kur'ân'a kutsiyet atfetmenin pekiştirilmesini sağlamaktadır ve bunların bir kısmı doğrudan Hz. Peygamberin hadislerine, bir kısmı da sahabenin Kur'ânî tecrübe-lerine dayanmaktadır.

Manzum biçimde yazılan bir kısım eserlerde ise bazı sûre isimlerinde beytin manasının çağrıştırdığı şekilde bir değişikliğe gidildiği görülmüştür. Mesela es-Seyyid b. İbrahim b. Muhammed Akah tarafından Hicrî 1170'lerde kaleme alındığı tahmin edilen eserde Fâtır Sûresine Fitrat, Fussilet Sûresine Mufassal, Mücâdele Sûresine Cedel, Abese Sûresine Abus, İnfitâr Sûresine Fatr, veyl kelimesiyle başlayan Hümeze Sûresine Veyl sözcüğüyle işaret edilmiştir.²²

Belki bugün için Kur'ân okumaları açısından sûrelere daha farklı isimler verebilir miyiz? diye düşünülebilir. Ancak isim verilse bile mutabakatın sağlanması ve bunların ümmet içerisinde tutulması problemi de vardır. Kanaatimizce sûrelere konulmuş mevcut isimler geniş bir okuma ve yorumlama potansiyeline sahip isimler olduğu için bunlara ekleme yapmaya gerek yoktur.

3. Birden Fazla İsmi Olan Sûreler

Bazı varlıkların birden fazla ismi olduğu gibi bazı sûrelerin de birden fazla ismi vardır. Sûrelerin genel itibariyle bir ismi vardır. Bazen iki veya daha fazla olabilir. Bir kısım âlimlere göre isimlerin çok olması o ismi taşıyanın yüceliğini göstermektedir.²³ Şimdi birden fazla ismi olan sûrelerin isimlerini resmî mushaf tertibine göre inceleyelim.

1. Fatih Sûresi

Fatih, tertip sırasına göre Kur'ân'ın birinci sûresidir. Nüzûl sıralamasında beşinci sırada yer almaktadır. Kur'ân'da en fazla ismi olan sûre Fatih'dir. Mushaflarda

²² Ali Akpınar, "Kur'an Sûrelerinin İsimlerine Dair Yazılmış Mensur ve Manzum Eserler ve Manzum Bir Örnek", *CÜİF Dergisi*, XIII,1, 2009, (ss.5-18), s.18.

²³ Suyûtî, *el-Itkân*, I,116; Taşkoprizâde, *Miftâhu's-Saade*, II,356.

Fatiha olarak geçen bu sûrenin yirmi küsur ismi sayılmaktadır. Suyûtî, Fatiha için yirmi beş, Firûzâbâdî (ö.816/1414) ise otuz tane isim nakletmektedir. Dilimizde bu sûreye ilk kelimesi olan “elhamdu” nün bozulmuş biçimi olarak “Elham” denilmektedir ki bu yanlış bir isimlendirmedir. Bunun doğrusu, sûrenin ilk kelimesine nispetle *el-Hamdu Sûresi*'dir. Fatiha sûresi bir hadiste *el-Hamdu lillah*²⁴ ismiyle anılmaktadır.

Fatihanın birçok ismi Hz. Peygamber tarafından konulmuştur. Ebû Hureyre'nin naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Fatiha, Ümmü'l-Kur'ân, Ümmü'l-Kitab ve Sebi' Mesânîdir*”²⁵ Âlimlere göre bu sûreye Fatiha denmesinin sebebi mushafalarda, öğretimde ve namazdaki okumada bu sûreye başlanmasından dolayıdır. Fatiha denmesini ilk inen sûre oluşuna veya Levh-i Mahfuzda yazılan ilk sûre oluşuna bağlayanlar da vardır. Aynı şekilde ilk inen sûre olduğu için *Fatihatu'l-Kitab* ismi verilmiştir.²⁶ İbn Aşur'a (ö.1394/1973) göre aslında *Fatihatu'l-Kitab* ifadesi isim değil sıfat kabilindedir.²⁷

Fatihatul-Kur'ân: Böyle denmesinin sebebi her sözün ya da kitabın hamd ile başlamasıdır. Kur'ân'da hamd ile başladığı için bu isim verilmiştir.

Ümmü'l-Kitab, Ümmü'l-Kur'ân: Fatihaya *Ümmü'l-Kitab* denmesini İbn Sirin (ö.110/729) ve *Ümmü'l-Kur'ân* denmesini de Hasan Basrî (ö110/.728) sevimli bulmamış onların bu görüşüne Takiyy b. Muhalled de katılmıştır. Çünkü *Ümmü'l-Kitab* Levh-i Mahfuzdur. El-Mürsî bu konuda “*Sizden biriniz Ümmü'l-Kitab demesin, Fatihatu'l-Kitab desin*” şeklinde bir hadis zikretmektedir. Ancak böyle bir hadis, hadis kitaplarında yoktur, sadece İbn Sirin'e nispet edilen bir söz vardır. El-Mürsî, İbn Sirin'in bu sözünü hadis zannetmiştir.²⁸ *Ümmü'l-Kitab* denmesinin gerekçesini Maverdî (ö.450/1058), Fatiha'nın bütün sûrelerin önüne geçmiş olmasına dayandırır. Çünkü o ümm'dür yani öne geçmiştir. Savaşta komutanın önde, ordunun arkada bulunmasına benzer. Bazılarına göre “ümm” asıl demektir. Fatiha da Kur'ân'ın bütün maksatlarını onda bulunan ilim ve hikmetleri kendinde taşıdığı için Kur'ân'ın aslıdır. Bir başka iddiaya göre ona bu ismin

²⁴ Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *el-Câmiu' li Şuabi'l-İman*, (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 2003), Ta'zimu'l-Kur'ân, 2137.

²⁵ el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, c.I, Hadis No: 2506; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. Fadl b. Behrâm ed-Dârimî, *es-Sünen-i Dârimî*, thk: Hüseyin Selim Esed, (Riyad: Dâru'l-Muğni, 2000), Fedâilu'l-Kur'ân, 12,3417.

²⁶ Ali b. Muhammed es-Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ ve Kemâlu'l-İkra*, thk: Ali Hüseyin Bevvâb, (Mekke: Mektebetu't-Türâs, 1987), I,33.

²⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, I,132 vd.

²⁸ Suyûtî, *el-Itkân*, I,116.

verilmesinin nedeni sûrelerin en faziletli olmasıdır. Tıpkı bir topluluğun önderinin o topluluğun şerefli olması gibi.”²⁹

El-Kur’ân-ı Azim: Böyle denmesinin sebebi Kur’ân’daki yüce anlamları kapsadığı içindir.³⁰

Seb’ul-Mesânî: Yedi ayeti olduğundan böyle isimlendirilmiştir. Hz. Ali’den gelen nakle göre ise onda yedi adap vardır ve her ayetinde bir edep yer almaktadır. Başka bir görüşe göre ise bu ismin verilmesinin sebebi bu sûrede “se”, “cim”, “hı”, “ze”, “şın”, “za”, ve “fe” gibi yedi tane harfin bulunmamasından dolayıdır.”³¹ Bazı hadis kaynaklarında “*Fatiha Seb’u’l-Mesânî ve size verilen Kur’ân-ı Azimdir*”³² şeklinde ifade edilmiştir.

Mesânî: Bir görüşe göre Fatiha her rekâta tekrarlandığı ya da başka sûrelerle tekrarlandığı için ya da iki kere nazil olduğundan³³ veya Fatiha’nın bu ümmet için istisna edilip daha önce başka ümmete indirilmemesinden dolayı ona “*Mesânî*” adı verilmiştir.³⁴

Kenz: Hz. Peygamber bir hadislerinde “*Şüphesiz ki Allah bana verdiği ile in’anda bulunmuştur. Allah buyurdu ki: Sana Fatihatu’l-Kitâbı verdim. O arşımın hazinelerindedir. Sonra onu kendimle kulum arasında ikiye böldüm*”³⁵ O halde Fatiha’nın içerdiği manalar arşın hazineleri mesabesinde olduğu için hadisi şerifte Kenz (hazine) diye tesmiye edilmiştir.

El-Esâs: Kur’ân’ın temeli ve ilk sûresi olduğu için böyle adlandırılmıştır.³⁶ Bu isim aynı zamanda İhlâs Sûresi’nin de ismidir.

Nur: Çokça okunup tekrar edildiği ve yüce değeri ile kalpleri aydınlattığı veya nurdan ibaret olan anlamları kapsadığı için böyle isimlendirilmiştir.³⁷

Şifâ veya Sûre-i Şâfiye: Bilhassa kalp hastalıklarına ve manevî rahatsızlıklara şifadır.³⁸

²⁹ Suyûtî, *el-İtkân*, I,117; Ayrıca bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b.Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2006), I,172 vd.

³⁰ Kurtûbî, *el-Câmi’*, I,173; Suyûtî, *el-İtkân*, I,117.

³¹ Suyûtî, *el-İtkân*, I,117.

³² Dârimî, *es-Sünen*, Fedâilu’l-Kur’ân, 12,3414.

³³ Suyûtî, *el-İtkân*, I,118; Mecdüddin Muhammed b. Ya’kub Firûzâbâdî, *Besâiru Zevî’t-Temyîz fi Letâifi’l-Kitâbi’l-Azîz*, thk. Muhammed Ali Neccar, (Kahire: 1383), I,129.

³⁴ Kurtûbî, *el-Câmi’*, I,173.

³⁵ Beyhakî, *Ta’zimu’l-Kur’ân*, 2148; Ebû Abdillâh Muhammed b. Eyyûb b. ed-Düveysî, *Fedâilu’l-Kur’ân*, Thk: Urve Bedir, (Dimeşk: Dâru’l-Fikr, 1987),144.

³⁶ Kurtûbî, *el-Câmi’*, I,174; Şihâbuddîn es-Seyyid Mahmûd Alûsî, *Rûhu’l-Meânî fi Tefsiri’l-Kur’âni’l-Azîm ve Seb’il-Mesânî*, (Beyrut: İhyâi’t-Türâsi’l-Arâbî, ts.). I,38.

³⁷ Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, I,38.

³⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, (İstanbul: Eser Kitabevi, 1971), I,6.

Sûretu's-Salât: Çünkü kudsî hadiste Allah Teâlâ buyurdu ki “*Namazı kulumla kendi aramda ikiye ayırdım.*”³⁹ Namazda Fatiha'nın okunması zorunlu olduğundan dolayı Fatiha'ya *Sûretu's-Salât* adı verildiği anlaşılmaktadır.

Fatiha'nın tevkîfî olmadığı ileri sürülen isimleri şunlardır:

El-Vâfi: Bu ismi Süfyan b. Uyeyne (ö.198/813) vermiştir. Çünkü Fatiha Kur'ân'daki anlamların hepsini tastamam taşımaktadır. Sa'lebî de (ö.427/1035) bu sûreye *el-Vâfi* ismini verir. Ona göre namazın bir rekâtında Kur'ân'dan her sûrenin yarısının okunması caizdir. Ancak Fatiha'nın yarısını okumak caiz değildir sadece tamamı okunabilir.

Kâfi: Böyle isim verilmesinin sebebi Fatiha'nın namazda yeterli olması onun dışındaki sûrelerin ise tek başına yeterli gelmemesidir.⁴⁰

Münacât: Çünkü bu sûrede kul Allaha “*biz ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz*” ayetiyle münacâta bulunmaktadır.

Sûretu'd-Dua: Böyle isimlendirilmesinin sebebi bu sûrede yer alan “*bizi dosdoğru yola ilet*” ayetinin duayı içermesinden dolayıdır.

Sûretu't-Tefviz: Bu sûre ibadeti ve kulluğu, tek olan Allah'a atfedip sadece ona özgü kılan “*biz ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz*” ayetini içinde barındırdığı için bu isim verilmiştir.⁴¹

Sûre-i Sual (isteme) ve *Sûre-i Ta'lim* adlarının yanı sıra, bu sûreye *Şükür Sûresi*, *Birinci Hamd Sûresi*, *En Kısa Hamd Sûresi*⁴² ve *Rukye Sûresi*⁴³ gibi isimler de verilmiştir. Fatiha'ya *Rukye Sûresi* ismi Hz. Peygamber ve ashabının Fatiha'yı hastalık durumlarında şifa niyetiyle okumalarına istinaden verilmiştir.

2. Bakara Sûresi

Tertip sırasına göre Kur'ân'ın ikinci sûresi olup iniş tarihine göre doksan ikinci sûredir. Bakara ismini 68. ayetten alır. Kur'ân-ı Kerim'in en uzun sûresi olan bu sûre, aynı zamanda Kur'ân-ı Kerim'in en uzun (2/*Bakara*,282) ve en faziletli ayetine

³⁹ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,128.

⁴⁰ Kurtûbî, *el-Câmi'*, I,174.

⁴¹ Muheysin, *Târihu'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 83–84.

⁴² Suyûtî, *el-Itkân*, I,118; Taşköprizâde, *Miftâhu's-Saade*, II,356.

⁴³ Kurtûbî, *el-Câmi'*, I,174; İmâdüddîn Ebû'l- Fidâ İsmâil b. Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Kahire: 2000), I,152; Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, I,20; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, I,38.

(2/Bakara,255) sahiptir. Bakara ismi Hz. Peygamber zamanında verilmiş bir isimdir. Çünkü bir kısım hadislerde zikredilmektedir. Mesela bir hadiste: “*Kim Bakara Sûresi'nin sonundan iki ayeti okursa ona yeter*” buyrulmaktadır.⁴⁴ Bakara kıssası yalnız bu sûrede yer aldığı için sûreye de isim olduğu anlaşılmaktadır.

Sûretu'l-Kürsî: İçinde Kur'ân'ın en yüce ayeti olan Ayete'l-Kürsî geçtiği için bu isim verilmiştir.⁴⁵

Fustatu'l-Kur'ân: Yüceliğinden, kıymetinden ve içinde taşıdığı hüküm ve öğütlerden dolayı “Kur'ân'ın otağı” olarak isimlendirilmiştir.⁴⁶ Bu ismi bizzat Hz. Peygamber vermiştir: “*İçinde bakaranın zikri geçen sûre Kur'ân'ın otağıdır (fustatu'l-Kur'ân). Onu öğretiniz. Çünkü onu öğretmek bereket, terk etmek ise pişmanlıktır. Batıl ona güç yetiremez.*”⁴⁷ Otak, Türkçede padişahlara mahsus çadır manasını⁴⁸ taşıdığı için hem bir azamet hem de şümullü bir koruma anlamını içermektedir.

Senamu'l-Kur'ân: Kur'ân'ın zirvesi demektir. Hz. Peygamber buyurdu ki: “*Her şeyin zirvesi vardır. Kur'ân'ın zirvesi de Bakara Sûresidir.*”⁴⁹ Zirve bir şeyin ulaşılan nihâi noktasıdır. Bu yüzden bu sûrenin anlamını kavramak adeta Kur'ân konusunda zirveye çıkmak olur. Bu nedenle Bakara Sûresi'ni incelemek üzere sahabeden bazıları sekiz yılını vermiştir. Örneğin İbn Ömer (ö.73/692) Bakara Sûresi'ni ve onun ihtiva ettiği ilimleri anlamak için sekiz yılını vermiştir. Çünkü Bakara Sûresi'nde beş yüz hüküm ve on beş mesele vardır.⁵⁰ Ayrıca bu sûreye Peygamberimiz tarafından iki çiçekten biri olarak *Zehra* adı verilmiştir. Bakara Sûresi'nin lisanımızda umumiyetle en meşhur ismi “*baş elif lam*” yahut “*büyük elif lam mim*” dir.⁵¹

3. Al-i İmrân Sûresi

Resmî sıralamada Kur'ân'ın üçüncü sûresidir. İniş sıralamasında ise doksan dördüncü sırada yer alır. 35. ayetinde Al-i İmrân'dan bahsedildiği için bu isim verilmiştir.

⁴⁴Ebû Bekr Abdürrezzak b. Hemmam es-San'anî, **Musannaf**, (Beyrut: Mektebetu'l-İslamî, ts.),Fedâilu'l-Kur'an, 6020; İbn Âşûr, **et-Tahrîr**, I,201.

⁴⁵ Firûzâbâdî, **Besâir**, I,134.

⁴⁶ İbn Atiyye, **el-Muharrer**, I,81; Kurtûbî, **el-Câmi'**, I,234.

⁴⁷ el-Hindî, **Kenzu'l-Ummâl**, c.I, Hadis No:2533, 2553; Dârimî, **Sünen**, Fedâilu'l-Kur'ân, 13,3419.

⁴⁸ **TDK Sözlük**, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, erişim tarihi, 23.02.2012.

⁴⁹ Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'ân, 2,2878; el-Hindî, **Kenzu'l-Ummâl**, c.I, Hadis No: 2528,2549,2550; Suyûtî, **el-İtkân**, I,119; Firûzâbâdî, **Besâir**, I,134; Kurtûbî, **el-Câmi'**, I,235; Dârimî, **Sünen**, Fedâilu'l-Kur'ân, 13,3420.

⁵⁰ İbn Atiyye, **el-Muharrer**, I,81; Kurtûbî, **el-Câmi'**, I,234.

⁵¹ Elmalılı, **Hak Dini Kur'ân Dili**, I,146.

Diğer ismi ise “Zehra” dır.”⁵² Tevrat'ta bu sûrenin isminin “*Tayyibe*” olduğu da bildirilmiştir.⁵³ Hz. Peygamber ve sahabe zamanında *Al-i İmrân* ismiyle anılmıştır. Çünkü Hz. Peygamber: “*İki çiçeği Bakara ve Al-i İmrân’ı okuyunuz*” buyurmuştur.

Kaynaklara göre İmrân b. Matan, Hz. Meryem’in babasıydı. İmrân’ın hanımı Hanne idi ve Hz. Zekeriya’nın eşinin kız kardeşiydi. Bu yüzden İmrân vefat ettiğinde Hz. Meryem’in bakımını Hz. Zekeriya üstlendi.⁵⁴ Bu bilgileri dikkate aldığımızda İmrân ailesinde baba İmrân, karısı Hanne, kızı Meryem, torunu İsa, bacanağı Zekeriya ve onun çocuğu Yahya olmaktadır. İmrân (Amram) ile Hz. Musa ve Harun’un babaları kastedilmesi durumunda ailenin kapsamı çok daha genişlemektedir.⁵⁵ Fakat her iki aile de soy itibarıyla Hz. İbrahim’in zürriyetinde buluşurlar. Kur’ân’ın bu uzun sûresine bir

⁵² Firûzâbâdî, **Besâir**, I,159.

⁵³ Dârimî, **Sünen**, Fedâilu'l-Kur’ân, 16, 3442; İbn Atiyye, **el-Muharrer**, I,396; Suyûtî, **el-İtkân**, I,119. Tesbitlerimize göre Kur’ân’da bazı sûrelerin Tevrat’ta farklı isimlerle geçtiği nakledilmektedir. Bunlardan birisi de *Al-i İmrân Sûresi*’dir. Tevrat’ın günümüzdeki halinin bablardan müteşekkil olduğunu göz önünde tuttuğumuzda, sûre kavramından bahsetmenin mümkün olmadığı dolayısıyla *Al-i İmrân Sûresinin Tevrat’taki adının “Tayyibe”* veya başka bir isim olamayacağı akla gelmektedir. Ancak bazı araştırmacılara göre “Tevrat’ta üç türlü bölümlenme vardır. Bunlardan birincisi bab şeklindedir. Hıristiyan kaynaklı olan bu bölümlenme usulünü XIII. yüzyılın başında Canterbury Başpiskoposu Stephan Longton ortaya koymuştur. XIV. yüzyılda yahudiler bu usulü benimsemiştir. Bu bölümlenmeye göre Tevrat 187 babdan meydana gelmektedir... Yahudi kaynaklı bölümlenme usulu ise iki türdür. İlki cümlelerin muhteva birliğine göre; ikincisi haftalık okuma parçalarına göre yapılır. Bu ikincisine göre Tevrat, her hafta sebt günlerinde okunmak üzere elli dört haftada hatmedilecek biçimde elli dört bölüme ayrılır. Aşkenaziler bölümlerin her birine “sidrah”, Sefaradlar ise “paraşa” derler” (Baki Adam, **Tevrat**, DİA, İstanbul: 2012, XLI,41). Büyük bir ihtimalle muhteva birliğine dayalı olarak bölümlenen Tevrat’taki pasajlar, Kur’ân sûrelerindeki konu benzerliğine kıyaslanarak isimlendirilmiştir. Zaten “Tevrat ile Kur’ân arasında hem ahkâm ayetleri hem kıssalar bakımından büyük benzerlikler vardır. Tevrat’taki bazı konular Kur’ân’da farklı bir üslupla yer almaktadır” (Baki Adam, **Tevrat**, DİA, XLI,44). Ayrıca ilk dönem Müslümanların arasında Tevrat kelimesi yahudi kaynaklarının tamamını ifade eden bir kullanıma sahiptir. Çünkü “rivayetlerden anlaşıldığına göre Medine ve civarındaki yahudiler Tevrat’ı bütün Ahd-i Atik’e teşmil etmekteydi. Yahudilerin bu anlayışı muhtemelen Ka’b el-Ahbâr ile Vehb b. Münebbih kanalıyla İslam geleneğine geçmiştir. Abdullah b. Abbas, Ebû Hureyre, Abdullah b. Selâm, Kâ’b el-Ahbâr, Vehb b. Münebbih kaynaklı rivayetlerde genellikle bütün yahudi kaynakları Tevrat kelimesiyle tanımlanmaktadır.” (Baki Adam, **Tevrat**, DİA, XLI,44). Bu yüzden olsa gerek “*Kur’an* (V,45)’da yazılı ve takriben *Çıkış* (XXI,24 v.d) metnini hemen hemen tekrarlayan bir ibare Tevrat’tan alınmış olmasına rağmen, XLVIII,29’da Tevrat ve İncil’den verilen temsil Tora’dan gelmeyip sadece hulasa olarak Mezmurlardan alınmıştır; msl. Mezmur’lar I,3; LXXII,16; XCII,14” (J.Horovitz, **Tevrat**, İA, İstanbul: MEB, 1993,XII/I,219). Netice itibarıyla Kur’ân’daki bazı sûrelerin Tevrat’ta da isminin olduğunun belirtilmesinde Abdullah b. Selâm, Kâ’b el-Ahbâr, Vehb b. Münebbih gibi daha sonra Müslüman olan yahudi âlimlerin bilgisi önemli rol oynamıştır denebilir. Bunların içinde özellikle Vehb b. Münebbih’in kutsal kitaplara özel bir ilgisinin olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Vehb b. Münebbih hakkında gelen bütün haberlerin ittifak ettiği nokta, onun eski din kitaplarını okuyup, eski dinler hakkında geniş bilgiye sahip olduğu yönündedir (İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, Ankara: TDV Yayınları,1993, s.258).

⁵⁴ İbn Âşûr, **et-Tahrîr**, III,143.

⁵⁵ Mustafa İslamoğlu, **Hayat Kitabı Kur’ân**, 3. bs. (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2009), s.103.

ailenin isminin verilmesi, hem Kur'ân'ın aile değerlerine verdiği önemi hem de aileyi yaşatma idealini göstermesi bakımından kayda değer bir husustur. Bu sûreye "Emân", "Kenz", "Ma'niyye", "Mücâdele" ve "Sûre-i İstiğfar" gibi isimler de verilmiştir.⁵⁶ Al-i İmrân ve Zehra isimleri tevkîfî, Tayyibe, Kenz, Emân, Mücâdele, İstiğfar ve Ma'niyye isimleri ise içtihadîdir. Çünkü müfessirlerin zikrettiği bu isimlerle ilgili ne Hz. Peygamberden ne de sahabeden bir görüş nakledilmiştir. Bu isimler bu sûreyi niteleyen sıfatlar konumundadır. Muhtemelen bu sıfatlar Kurtûbî'nin (ö.671/1273) zikrettiği: "Bu sûrenin faziletleri hakkında birçok haber nakledilmiştir. Bu sûre, hayat için bir *emân*, fakirlik için bir *hazine*, onu okuyan için ahiret gününde ihtiyaç duyduğu şeydir" ifadesinden iktibas edilmiştir. *Tayyibe* denmesi 17. ayette tayyib olanların vasıflarının anlatılmasından kaynaklanmaktadır: "Sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah'tan başış dileyenler (içindir)" (3/Al-i İmrân, 17). *Kenz* şeklinde isimlendirilmesi muhtemelen İbn Mesud'un "Al-i İmrân Sûresi fakirin hazinesidir ki, gecenin sonunda kendisiyle ayağa kalkar" şeklindeki mevkuf hadisinden esinlenerek verilmiştir. Bu sûreye *Emân* denmesi bu sûrede zikredilen şeylere yapışanların hataya düşmekten esenlikte olmasından, *Mücâdele* denmesi bu sûredeki seksen küsur ayetin Hz. Peygamberin Necran Hıristiyanları ile olan mücâdelesine üzerine inmesinden, *İstiğfar* denmesi ise 17. ayette geçen "seher vaktinde Allah'tan başış dileyenler" ifadesinden dolayıdır.⁵⁷ Böylece bu sûrede yer alan mühim konuların bir kısmı isimlere aksettirilmiş olmaktadır.

4. Nisâ Sûresi

Resmî mushaf sıralamasında Kur'ân'ın dördüncü sûresidir. Nüzûl sıralamasında ise doksan sekizinci sırada yer alır. Bu sûrenin iki adı vardır. Birisi *Nisâ Sûresi*, diğeri "Büyük, Kadınlar Sûresi". Talak Sûresi ise "Küçük, Kadınlar Sûresi" diye adlandırılır.⁵⁸ Genel itibariyle kadınlara ilişkin hükümlerden ve onların haklarından bahsettiği için *Nisâ Sûresi* denmiştir. Selef döneminde sûre bu şekilde isimlendirilmiştir. Hz. Aişe: "Benim yanımda sadece Bakara ve Nisâ Sûresi indirilmiştir" der. Aynı şekilde mushaflarda, hadis ve tefsir kitaplarında da böyle isimlendirilmiştir. Sûrenin başka bir ismi bilinmemektedir. Ancak İbn Mesud'un Talak Sûresi için Nisâ'u'l-Kusrâ (Küçük, Kadınlar Sûresi) dediği nakledilir.⁵⁹ Sûrenin bu şekilde isimlendirilmesi medenî hukuka ve bir şekilde

⁵⁶ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, III,73; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, II,1009.

⁵⁷ Münire bintu Muhammed b. Nasır Düserî, *Esmâu Suverî'l-Kur'ân ve Fedâiluha*, (Beirut: Dâru İbni'l-Cevzî, 1426), s.165-173.

⁵⁸ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,169.

⁵⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, IV,211.

aile mefhumuna yapılan vurgudur. Ayrıca Kur'ân'ın, toplumda yaşanan cinsler arasındaki problemlere kayıtsız kalmadığının göstergesidir. Bu sûrede kadın haklarının garantiye alınması için yapılan hukukî düzenlemeler sûrenin ismiyle açık hale getirilmiştir.

5. Mâide Sûresi

Tertip sırasına göre Kur'ân'ın beşinci sûresi olup nüzûl sıralamasında yüz onuncu sûredir. Gökten inen sofranın kıssasını anlattığı için "Mâide" denmiştir. Diğer adı "Ahbâr Sûresi"dir. *Ahbâr* "Müslüman olmayan din adamları" anlamına gelir. Çünkü 44. ve 63. ayette Allah, bu kimselerden bahsetmektedir.⁶⁰ Sûreye bu ismin verilmesi yerinde ve uygundur. Zira Ehl-i Kitab'ın dünya görüşünün şekillenmesinde din adamlarının etkisi çok barizdir ve sûrede bu konuya değinilmektedir. Hz. İsa'nın gökten indirdiği yemekli sofraya (Mâide) sadece bu sûrede (112–114. ayetler) yer aldığı için Mâide denmiştir. Çünkü Mâide kıssası bu sûrenin en ilginç kıssası niteliğindedir.⁶¹ Bu sûreye "Ukûd" ve "Munkize" adları da verilmiştir. Söylendiğine göre sahibini azap meleklerinden kurtardığı için "Munkize" yani kurtarıcı denmiştir.⁶² Böylece bu sûreye "kurtarıcı" ismi verilerek Kur'ân okumaya ve ona ehemmiyet vermeye teşvik edilmektedir. Sûreye isim olarak seçilen ve ilk ayette yer alan "Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz" ifadesindeki ukûd (akitler) kelimesi dikkat çekicidir. Çünkü akde riayet sadakati de beraberinde getirir ve insanlar arasında güven tesis edilmesinde önemli rol oynar. Verilen sözü yerine getirmenin önemine binaen, sahabenin bu sûreyi *Ahyâr* (hayırlılar, seçkinler) *Sûresi* şeklinde adlandırdıkları da söylenmektedir.⁶³ Sûrenin diğer bir adının *Mübasire*⁶⁴ olduğu kaydedilmiştir. Bu sûrenin sadece Mâide ismi tevkîfidir. *Ahyâr* ismi sahabenin, diğer isimleri ise âlimlerin içtihadına dayanmaktadır.

6. En'âm Sûresi

En'âm, Kur'ân'ın altıncı sûresidir. İniş sıralamasında elli beşinci sırada yer alır. 138. ve 142. ayetlerde En'âm kelimesi geçtiği için bu isim verilmiştir. Diğer adı "Hüccet" tir. Çünkü 38. ve 149. ayetler peygamberliğin hüccetine hasredilmiştir.⁶⁵ Hz. Peygamber döneminde En'âm olarak adlandırılan bu sûrede En'âm lafzı altı kere tekrar etmekte-

⁶⁰ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,178; Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, VI,1.

⁶¹ Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvatu't-Tefâsir*, (İstanbul: Dersaadet, ts.), I,325.

⁶² İbn Atiyye, *el-Muharrer*, II,143;Suyûtî, *el- İtkân*, I,119; er-Rûmî, *Dirasatun fî Ulûmi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s.105.

⁶³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, VI,69.

⁶⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, III,1543.

⁶⁵ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,187.

dir.⁶⁶ En'âm'la ilgili olarak hiçbir sûrede buradaki kadar detaylara girilmemiştir. Bu isimlendirme Allah'ın hiçbir şekilde şirki kabul etmediğini ve kendi dışındaki varlıklara ulûhiyet atfedilmesine bir reddiyeyi ifade eder. 136 ve 138. ayetlerde En'âm'ın (hayvanların) müşrik geleneklerinin amacı doğrultusunda kullanılmasına bir eleştiri yapılırdından 142. ayette *"Hayvanlardan yük taşıyanı ve tüyünden döşek yapılanları yaratan O'dur. Allah'ın size verdiği rızıktan yeyin, şeytanın ardına düşmeyin; şüphesiz o sizin için apaçık bir düşmandır"* buyrulurak çarpık zihniyet düzeltilmeye çalışılır.

Hz. Ömer'e veya İbn Ömer'e göre En'âm Sûresi, Nevâcibu'l-Kur'ân'dır.⁶⁷ Yani Kur'ân'ın seçkinlerindedir. Bu sûrenin Kur'ân'ın seçkinleri olarak isimlendirilmesi içtihadî olup, "hamd" kelimesiyle başlamasından kaynaklanabilir.

7. A'râf Sûresi

Kur'ân'ın resmî mushaf tertibinde yedinci, nüzûl sıralamasında otuz dokuzuncu sûresidir. Bu adı kırk altıncı ayetinden almaktadır. A'râf, Cennetle Cehennem arasında bir tepе veya Cennetle Cehennem arasına çekilmiş, cennetliklerle cehennemliklerin arasını ayıran bir duvardır.⁶⁸ Bu sûreye 143. ayette Hz. Musa'nın mikâtından bahsettiği için *"Mikât Sûresi"*; 172. ayette geçen misak olayından dolayı *"Sûretu'l-Misâk"* isimleri verilmiştir.⁶⁹ Demek ki, insanlık tarihi için önemli olan vakalar sûreye isim olarak yansımıştır. A'râf Sûresi'nin ismi hadislerden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber zamanında kullanılan bir isimdir. A'râf lafzı sadece bu sûrede geçtiği için sûreye bu adın verilmesi uygun görülmüştür.⁷⁰ Bu sûrenin A'râf dışındaki isimleri içtihadî niteliktedir.

8. Enfâl Sûresi

Tertip sırasına göre Kur'ân'ın sekizinci sûresidir. Nüzûl sıralamasında doksan üçüncü sırada yer almaktadır. Sûre, Enfâl (ganimetler) kelimesiyle başlayıp, sûrede bu kelime tekrarlandığı için *"Enfâl"* denmiştir. Diğer bir ismi *"Bedir Sûresi'dir"*. Çünkü bu sûrede çoğunlukla Bedir savaşı ve onunla ilgili cereyan eden şeyler anlatılmaktadır.⁷¹

⁶⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, VII,121.

⁶⁷ Dârimî, *Sünen*, Fedâilu'l-Kur'ân, 17,3444; Ebû Ubeyd, *Kitâbu Fedâilü'l-Kur'ân*, s.240; İbn Atiyye, *el-Muharrer*, II,265.

⁶⁸ Sâbûnî, *Safvatu't-Tefâsir*, I,435.

⁶⁹ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,204.

⁷⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, VIII,222.

⁷¹ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,222; İbn Akile, *ez-Ziyâde ve'l-İhsân*, I,383.

Hadis âlimlerinin hepsi bu sûrenin Bedir savaşı hakkında indiğinde ittifak etmişlerdir.⁷² O halde esbâb-ı nüzûl de sûrelerin isimlendirilmesinde rol oynamıştır denebilir.

Bu sûreye *Cihad Sûresi* de denmiştir.⁷³ Bu sûrede anlatılan Bedir Savaşı'nın İslam tarihinde ilk cihad olması ve bununla ilgili hükümleri ele alması, muhtemelen içtihadî olarak bu ismin verilmesine yol açmıştır.

Bu sûre Hz. Peygamber döneminden beri "*Enfâl*" ismiyle bilinmektedir. Enfâl, Müslümanların savaş sonucunda ilk kez karşılaştıkları bir olgudur ve Kur'ân buna ilişkin açıklamalar getirerek inananları aydınlatmakta, sorunu çözüme kavuşturmaktadır.

9. Tevbe Sûresi

Bu sûre mushafta dokuzuncu, nüzul sıralamasında yüz on üçüncü sırada yer almaktadır. Sayısal olarak üçüncü sırada sûre ismine sahiptir denebilir. Firûzâbâdî sekiz, İbnu'l Cevzî (ö.597/1200) dokuz, Suyûtî on, İbn Aşûr on dört civarında isminden bahsetmektedir. Sûre isimlerinin rastgele değil önemli konu ve mesajlara atfen verildiğinin en güzel örneklerinden birisi bu sûredir. Çünkü bu sûreye adeta yaşanarak isim verilmiştir. Bu sûre *Tevbe* ismini 102–118. ayetlerde zikri geçen Tebûk seferine mazeretsiz katılan kişilerin yaptığı içten tevbeye vurgudan alır.⁷⁴ Ayrıca içerisinde tevbenin çokça zikredilmesi ve tekrarlanmasından ötürü *Tevbe Sûresi* diye adlandırıldığı da söylenmektedir. Mesela 3. ayette "*Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.*"; 5. ayette "*Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar*"; 27. ayette "*Sonra Allah, bunun ardından yine dilediğinin tevbesini kabul eder*"; 74. ayette "*Eğer tevbe ederlerse onlar için daha hayırlı olur*"; 102. ayette "*(Tevbe ederlerse) umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder*"; 117. ayette "*Allah, peygamberin, Muhacirlerin ve Ensârın tevbesini kabul etti*"; 104. ayette "*Allah'ın, kullarının tevbesini kabul edeceğine, bilmezler mi?*"; 112. ayette "*Tevbe edenler ibadet edenler*" gibi ifadeler yer almıştır.⁷⁵ Öte yandan ilk kelimesi olan *Berâe* adıyla anılmıştır. *Fadıha* denmesi ise münafıkların iç yüzünü ortaya döküp onları rezil etmesinden ötürüdür. Konuyla ilgili İbn Abbas (ö.78/687) diyor ki: "*Bu sûre inerken içinde zikri geçmeyen bizden hiç kimse kalmayacak zannettik*"⁷⁶

⁷² İbn Aşûr, *et-Tahrîr*, IX,245.

⁷³ Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, VIII,214.

⁷⁴ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh İbnu'l Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003); I,444; Suyûtî, *el-İtkân*, I,119.

⁷⁵ Düserî, *Esmâu Suveri'l-Kur'ân*, s.205.

⁷⁶ Buhârî, *Tefsir*, 59,1; Ebû'l Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnu'l Cevzî, *Zâdu'l-Mesir Fi İlmi't-Tefsîr*, 3. bs., (Mektebetu'l İslâmî, 1984), III,389; Suyûtî, *el-İtkân*, I,119; Ebû Ubeyd, *Kitâbu Fedâilü'l-Kur'ân*, s.241.

Muba'sire: İbn Abbastan gelen bilgiye göre bu sûre münafıkların sırlarını açığa çıkardığı için böyle bir isim verilmiştir.⁷⁷

Mukaşkişe: İbn Ömer'in dediğine göre bu sûre mümini nifaktan temize çıkardığı için böyle adlandırılmıştır.⁷⁸

Behus: Ebû Eyyub el-Ensarî'den gelen rivayete göre bu sûre münafıkların nifakını araştırdığı için bu isimle anılmıştır.⁷⁹

Azâb: 101. ayette kâfirlere yapılacak azâptan bahsetmektedir. Hz. Ömer'in dediğine göre bu sûre nerdeyse insanları alaşağı edecekte azâba uğramayan hiç kimse kalmayacak.⁸⁰ Diğer bir ifadeyle bu sûre kâfirlerin yakalandıkları yerde öldürülmesi ve cezalandırılması gibi azaplardan bahsettiği için *Azap Sûresi* diye isimlendirilmiştir.⁸¹

Mübasire: Münafıkların bayalığını ve kusurlarını naklettiği için bu isim verilmiştir.⁸²

Hafire: 77. ve 110. ayetlerdeki mesaj, münafıkların kalplerinde gizlediklerini kazıyıp ortaya çıkardığı için böyle isimlendirilmiştir.⁸³ Bunlardan başka sûreye "*el-Mühziye*", "*el-Mütekellite*", "*el-Müşerride*", "*el-Müdemdime*" adları verilmiş;⁸⁴ "*el-Kadime*", "*el-Münekkile*"⁸⁵ ve "*Seyf*"⁸⁶ adlarının olduğu söylenmiştir. "*el-Müdemdime*" ismini Alûsî (ö.1270/1854), Süfyan b. Uyeyne'ye (ö.198/813) nispet etmektedir. Bu ismi birçok müfessir kitaplarında zikretmiştir. Sûreye bu ismin verilmesi taşıdığı mesajla münafıkların kalbine korku salarak onları perişan etmesinden ötürüdür. "*el-Mühziye*" denmesi sûrenin ikinci ayetinde yer alan "*Allah kâfirleri rezil edecektir*" ayetinden dolayıdır. "*el-Münekkile*" ise, n-k-l kökünden türemiştir ve başkaları için ibret alınacak ceza anlamına gelir. Sûrenin böyle isimlendirilmesi onlar için ibret alınacak bir ceza olmasından dolayıdır. "*el-Müşerride*" denmesi münafıklar topluluğunu darmadağın etmesinden ötürüdür.⁸⁷ *Seyf* (kılıç) ismi ise "*Seyf Ayeti*" diye bilinen 5. ayete istinaden verilmiştir. Bu isimler insan

⁷⁷ İbnu'l Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, III,389; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,227.

⁷⁸ İbnu'l Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, III,389; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,227; Suyûtî, *el- İtkân*, I,119vd.

⁷⁹ İbnu'l Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, III,389; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,228; Suyûtî, *el-İtkân*, I,120.

⁸⁰ Suyûtî, *el- İtkân*, I,119

⁸¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, X,96.

⁸² İbnu'l Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, III,389; Kurtûbî, *el-Câmî*, X, 93.

⁸³ İbnu'l Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, III,389; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,228.

⁸⁴ Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,36; Suyûtî, *el- İtkân*, I,120.

⁸⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IV,2442.

⁸⁶ Bahauddin Hürremşahî, *Kur'ân Bilimi*, çev. Hasan Almas, (İstanbul: İhtar Yayıncılık 1998),s.249.

⁸⁷ Düserî, *Esmâu Suverî'l-Kur'ân*, s.217-219.

psikolojisi üzerinde etki bırakan manalara sahiptir. Kanaatimizce bu sûre bütün isimleriyle, münafıkların iç dünyasını ifşa ederek aslında onları yaşadıkları toplum nezdinde rencide etmeye değil, “tevbe” etmeye yönlendirmektedir.

10. Nahl Sûresi

Nüzûl bakımından yetmişinci, resmî mushaf düzeninde on altıncı sûre olarak sıralanan bu sûre, Nahl ismini 68. ve 69. ayetinde bahsi geçen bal arısından almaktadır. Nahl kelimesi, sadece bu sûrede yer aldığından bu isim uygun görülmüştür. Nahl arı anlamına gelmektedir. Sosyologlara göre “hayvanlar arasında toplu yaşayışları en çok göze çarpan arılarla karıncalardır. Karıncalarla arıların hem sürekli topluluk halinde yaşadıklarına hem de aralarında pek mükemmel ve tam bir iş bölümü bulunduğu bakılırsa, bunların kendilerine özel bir cemiyet hayatı geçirdikleri görülmektedir.”⁸⁸

Bu sûrede Allah kullarına olan nimetlerini saydığı için sûreye nimetler anlamına gelen “*Niem*” adı da verilmiştir.⁸⁹ Ayrıca *Neim* diye bir isminden bahsedilmektedir.⁹⁰ Kanaatimizce bu sûreye *Nimetler Sûresi* adının verilmesi çok münasip gözükmemektedir. Çünkü sûre genel hatlarıyla güneş, su, bitki, dağlar, denizler, yollar ve hayvanlar gibi öğelerin insan hayatına katkılarını zikretmekte ve bunlar vasıtasıyla Allah-kul arasındaki ilişki bir esasa oturtulmaktadır. En küçük varlıkların, mesela bal arısının bile ekolojik düzende çok büyük bir görevinin olduğu belirtilerek nimetlerin şümülüne insanın dikkati çekilmektedir. Ayrıca hayvanların yük taşıma ve süt ve bal verme cinsinden gıda temin etme faydalarının yanı sıra altıncı ayette vurgulandığı üzere estetik bir haz (psikolojik tatmin) sağlama gibi fonksiyonları da vardır. Bunlar özet biçimde şöyle anlatılmaktadır: “*Allah’ın nimetini saymaya kalksanız, onu sayamazsınız*” (16/Nahl,18). Bu sûrenin “Nahl” ismi tevkiî diğer isimleri içtihadî özelliktedir.

11. İsrâ Sûresi

Mushafta on yedinci, nüzûl sıralamasında ellinci sûredir. Adını ilk ayette geçen “gece yürüyüşü” anlamındaki “İsrâ” kelimesinden alır. Bunun dışında ilk kelimesinden dolayı “*Sübhân*” ve 4. ayette İsrâîl oğullarından bahsettiği için de “*Beni İsrâîl Sûresi*” şeklinde isimler verilmiştir.⁹¹ Araştırmalara göre “*Beni İsrâîl Sûresi*” şeklindeki adlandırma

⁸⁸ Nurettin Topçu, *Sosyoloji*, 1.bs. (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001), s.13–14.

⁸⁹ İbnü’l Arabî, *Ahkâm*, II,117; İbn Atiyye, *el-Muharrer*, III,377; Suyûtî, *el-Itkân*, I,120. Zarzur, *Ulûmu’l-Kur’ân*, s.103; Rûmî, *Dirasatun fi Ulûmi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s.105.

⁹⁰ Sehâvî, *Cemâlu’l-Kurrâ*, I,36.

⁹¹ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,288; Suyûtî, *el- Itkân*, I,120; Bikâî, *Nazmu’d-Durer*, XI,286.

birçok mushafta yer almaktadır.⁹² Beni İsrâil adı sahabe döneminde verilmiş ve sahabe tarafından kullanılmış bir isimdir.⁹³ Fakat bazı müfessirlere göre Kur'ân'da İsrâiloğullarına en çok yer veren sûre Bakara Sûresidir. Eğer böyle bir isim takdiri gerekseydi bu ismi almayı en çok hak eden sûre Bakara olurdu.⁹⁴ Bu sûreye Beni İsrâil Sûresi denilmesi İsrâ olayının ardından Hz. Musa'yı ve İsrâil oğullarını gündeme getirmesindedir. İsrâ olayının hemen ardından İsrâil oğullarının gündeme getirilmesi, Allah'a şükreden İsrâ ile yüceltilmesine karşın Allah'a isyan edenlerin nasıl tasalluta uğratılacaklarını muka-yeseli biçimde zihinlere yerleştirme düşüncesi olabilir.

12. Kehf Sûresi

Mushafta on sekizinci, inişte altmış dokuzuncu sûredir. "Kehf", gar, in, mağara anlamına gelmektedir. Bu sûre inançlarından ötürü baskıya uğrayıp mağaraya sığınan topluluk anlamında "*Ashâb-ı Kehf*" olarak da adlandırılmıştır. "*Ashâb-ı Kehf Sûresi*" şeklindeki adlandırma hicrî on birinci yüzyılda Yemen'deki mushaflarda "*Ehl-i Kehf Sûresi*" ifadesiyle yer almıştır.⁹⁵ İbn Abbas'tan merfu olarak nakledilen bir başka rivayete göre bu sûreye Tevrat'ta "*Haile*" adı verilmiştir. Çünkü bu sûre okuyucusu ile cehennem arasına perde olmaktadır. Beyhakî bu rivayetin münker olduğunu söylemiştir.⁹⁶ Bu sûrenin ilk kıssası gençlerin dinî mücadelesini anlatır ve ismini buradan alır. Böylece Kur'ân, gençlerin samimi davranışını ölümsüzleştirir gençlere özel bir önem atfeder. Bu sûrede anlatılan "kendisine ilm-i ledun verilen bir kul" ile Hz. Musa arasında geçen kıssaya ve "Zülkarneyn" kıssasına rağmen gençlerin hicretinin sûreye isim olarak seçilmesi bu yüzden manidardır. Çünkü Ashâb-ı Kehf kıssasında toplumsal baskıya baş eğmeme ve kınayanın kınamasından korkmama mesajı vardır.

13. Meryem Sûresi

Resmî sıralamada Kur'ân'ın on dokuzuncu, nüzûl açısından kırk dördüncü sûresidir. Hz. Meryem'in kıssasını anlattığı için "*Meryem Sûresi*" adı verilmiştir. Başladığı harflere nispetle "*Kaf-Ha-Ya-Ayn-Sad*" ismiyle de anılır.⁹⁷ Bu isim sahabenin içtihadına dayalıdır. Meryem Sûresi hicrî on ikinci asırda Kuzey Afrika'da mağribî Kûfî hattıyla

⁹² Düserî, *Esmâu Suveri'l-Kur'ân*, s.246.

⁹³ Bkz. Buhârî, *Tefsir*, 17,4708; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XV,5.

⁹⁴ Mustafa İslamoğlu, *Kur'ân Sûrelerinin Kimliği*, 4. bs. (İstanbul: Akabe Vakfı Yayınları, 2011), s.173.

⁹⁵ Düserî, *Esmâu Suveri'l-Kur'ân*, s.255 vd.

⁹⁶ Beyhakî, *Ta'zimu'l-Kur'ân*, 2223; Suyûtî, *el-Itkân*, I,120; İbn Akile, *ez-Ziyâde ve'l-İhsân*, I,385.

⁹⁷ İbn Atiyye, *el-Muharrer*, IV,3; Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,37; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,305.

yazılı mushaflarda “*Kaf-Ha-Ya-Ayn-Sad*” şeklinde isimlendirilmiştir.⁹⁸ Kur’ân özellikle iffetli olan Hz. Meryem’in adını bu sûreye vermekle kadında iffetin önemine değinmiştir denebilir. Ayrıca bu sûrenin isminde kendisini Allah yoluna adayan kadın olsun erkek olsun her şahsın varlığının Allah katında yaşatılacağına bir ima vardır.

14. Tâhâ Sûresi

Mushaf tertibine göre yirminci sûredir. İniş sırası bakımından kırk beşinci sırada yer almaktadır. Adını ilk ayetteki “*Tâ-Hâ*” mukattaa’ harflerinden almıştır. Hz. Musa’nın kıssasını ayrıntılı biçimde anlattığından dolayı “*Musa Sûresi*”⁹⁹ veya Hz. Musa’nın lakaplarından olan “*Kelim*” adı verilmiştir.¹⁰⁰ “*Kelim*”, Hz. Musa’nın Allah ile mükâlemesinden dolayı verilmiş bir isimdir. Bu isimler Hz. Musa’nın hatırasına gösterilen bir saygıdır. Tâhâ ismi tevkîfî, diğer isimler içtihadî mahiyettedir.

15. Müminûn Sûresi

Kur’ân’ın yirmi üçüncü sûresi olup nüzul bakımından yetmiş dördüncü sırada yer alır. Tevkîfî ismi *Müminûn*’dur. İctihadî olarak “*Kad eflaha Sûresi*”¹⁰¹ denilir. Hz. Peygamber döneminde *Müminûn* adıyla anılan bu sûre ilk kelimesinden dolayı nadiren *Kad eflaha* ve *Felah* isimleriyle anılmıştır.¹⁰² Müminlerin taşınması gereken niteliklere dikkat çekmek için sûrenin bu isimle adlandırıldığı söylenebilir.

16. Şuarâ Sûresi

Mushafta yirmi altıncı, nüzul sıralamasında kırk yedinci sûredir. Birçok sûreye ilk kelimesinden ötürü isim verilirken bu sûre ismini son ayetlerde geçen ve şairler anlamına gelen “*Şuarâ*” kelimesinden alır. İmam Malik bu sûreye “*el-Câmia*” adı verildiğini söylemektedir.¹⁰³ Ayrıca bu sûreye “*Zille*” adının¹⁰⁴ yanı sıra *Ta-sin-mim*, *Ta-Sin-Mim Şuarâ*¹⁰⁵ ve ayet sayısı iki yüzü geçtiği için *Ta-Sin-Mim el-Mieteyn*¹⁰⁶ isimleri verilmiştir. Şuarâ ismi tevkîfî diğer isimler içtihadîdir. “*Câmia*” denilmesinin nedeni muhtemelen çok sayıdaki önceki ümmetlerin durumlarını ve haberlerini kapsamasından kaynaklan-

⁹⁸ Düserî, *Esmâu Suveri’l-Kur’ân*, s.262.

⁹⁹ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,311.

¹⁰⁰ Sehâvî, *Cemâlu’l-Kurrâ*, I,37; Hürremşahî, *Kur’ân Bilimi*, s.253.

¹⁰¹ Sehâvî, *Cemâlu’l-Kurrâ*, I,37.

¹⁰² Komisyon, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Ankara: DİB Yayınları, 2007), IV,7.

¹⁰³ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, X,337; Suyûtî, *el- İtkân*, I,120; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XIX,58.

¹⁰⁴ Bikâî, *Nazmu’d-Durer*, XIV,1.

¹⁰⁵ Düserî, *Esmâu Suveri’l-Kur’ân*, s.289; Ayrıca bkz. Düreysî, *Fedâilu’l-Kur’ân*,17.

¹⁰⁶ İbrahim Muhammed el-Ceremî, *Mu’cemu Ulûmi’l-Kur’ân*, (Dımeşk: Dâru’l-Kalem, 2001), s. 184.

maktadır.¹⁰⁷ Kur'ân şairler adına bir sûreyi isimlendirerek günün toplumsal olaylarına gösterdiği duyarlılığı ortaya koymuştur. Zira şairlerin o günkü sosyal yapıda önemli bir statüleri vardır. Üstelik Kur'ân müşrikler tarafından şair sözü olarak nitelendirilmiştir. Dolayısıyla konunun bu yönüyle açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

17. Naml Sûresi

Mushafta yirmi yedinci, nüzûl itibariyle kırk sekizinci sûredir. "Naml" dişi karcınca demektir. Hz. Süleyman'ın kıssasına yer verildiği için *Süleyman Sûresi*¹⁰⁸ ve Hüd-hüd adlı bir kuşun bahsi geçtiği için *Hühhüd Sûresi*¹⁰⁹, Ta-Sin ile başlayan sûrelerin ortancası olduğu için *Ta-Sin Vustâ*¹¹⁰ denilmektedir. Naml ismi tevkîfî, *Süleyman Sûresi* ismi içtihadîdir. Kur'ân'da yer alan beş tane hayvan isimli sûreden birisi Naml'dir. Eski ve modern toplumlarda hayvanların sembolik ve fiili bir takım değerleri vardır. Bugün birçok ülkede, kartal, aslan vb. hayvanlar sembol olarak kullanılır ve hatta bayraklarda bile yer alır. Ayrıca Kur'ân Fil Topluluğu gibi bazı tarihî olayları, önemine binaen zihinlerde sürekli canlı tutmak için onları sûre isimlerine yansıtmıştır. Öte yandan bu sûreye isim olan Naml'in Hz. Süleyman ile bir diyalog halinde anlatımı, Allah'a özüyle teslim olmuş müminin hayvanlar özelinde bütün tabiatla nasıl konuştuğunun onları nasıl anladıklarının da bir sembolüdür.

18. Kasas Sûresi

Mushaf tertibinde Kur'ân'ın yirmi sekizinci sûresi olup nüzûl sıralamasında kırk dokuzuncu sırada yer alır. Bu sûreye bazı kaynaklar *Musa ve Firavun Sûresi*¹¹¹ veya sadece *Musa Sûresi*¹¹² adını vermiştir. Ayrıca başında yer alan huruf-ı mukattaadan dolayı *Ta-Sin-Mim Sûresi* denilmiştir.¹¹³ Kasas ismi tevkîfî, diğer isimler ise içtihadî karakterdedir. Sûreye *Kasas* isminin verilmesi Kur'ân'ın ana mesajını aktarmada en önemli metotlardan olan kıssaların iyice analiz edilmesine bir işaret sayılabilir.

¹⁰⁷ Muheysin, *Târihu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 92.

¹⁰⁸ Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,37; Suyûtî, *el-Itkân*, I,120; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 3652; İbn Akile, *ez-Ziyâde ve'l-İhsân*, I,386.

¹⁰⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XIX, 215; Düserî, *Esmâu Suveri'l-Kur'ân*, s.294.

¹¹⁰ Ebû Bekr Abdürrezzak b. Hemmam, *es-San'anî*, *Musannaf*, (Beyrut: Mektebetu'l-İslamî, 1983), *Fedâilu'l-Kur'ân*, 5859.

¹¹¹ Ahmed b. Ebi Ya'kûb b. Cafer b. Vehb İbn Vâdih el-Ya'kûbî, *Târihu'l-Ya'kûbî*, (Beyrut: Daru Sadr, 1960), II,136; Hürremşahî, *Kur'ân Bilimi*, s.256.

¹¹² Düserî, *Esmâu Suveri'l-Kur'ân*, s.298.

¹¹³ Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I, 37.

19. Secde Sûresi

Mushaf tertibinde otuz ikinci, iniş sıralamasında yetmiş beşinci sûredir. İçinde secde ayeti geçtiği için “*Secde Sûresi*” adı verilmiştir. Ayrıca 16. ayette geçen “*Medaci*” kelimesinden dolayı bu isim de verilmiştir.¹¹⁴ Bu kelimenin geçtiği cümle geceleyin yataklardan kalkarak Allah’a ibadet etmeyi dile getirmektedir. Böylece gece ibadetine verilen önemin bir göstergesi olmaktadır. Darimî’den (ö.255/869) gelen bir nakle göre bu sûreye *el-Münciye* de denilmiştir.¹¹⁵ Öte yandan secde ayetine verilen öneme binaen bu sûre *Secde Sûresi* olarak anılırken, Hamimlerden secde ayeti içeren Fussilet gibi bazı sûreler de *Hamim Secde* olarak adlandırılmıştır. Bazı âlimlere göre bu sûre, “Hamim Secde Sûresi” adıyla bilinen Fussilet Sûresiyle karışmasın diye Lokman Sûresi’nden sonra geldiği için Secde Sûresi’ne *Lokman Secdesi*, Fussilet Sûresine ise *Hamim Secde Sûresi* veya kendisinden önceki sûre olan Mümin Sûresine izafeten *Mümin Secde Sûresi* adı verilmiştir.¹¹⁶ Secde ayetine verilen önem bağlamında Hz. Peygamber, Hac Sûresi’nin içinde iki tane secde ayetinin yer almasından dolayı diğer sûrelere üstün kılındığını ifade etmektedir.¹¹⁷ Çünkü secde Allah’a yaklaşmanın en açık yoludur (96/*Alak*,19). Bu isimler arasında *Secde*, *Elif-Lam-Mim tenzil* ve *Elif-Lam-Mim tenzil Secde* adlarının tevkîfi olduğu anlaşılmaktadır.

20. Fâtır Sûresi

Mushaf tertibinde Kur’ân’ın otuz beşinci sûresidir. İniş tarihine göre kırk üçüncü sırada bulunmaktadır. Adını ilk ayette geçen “*Fâtır*” kelimesinden almıştır. Diğer ismi ise yine birinci ayette geçen meleklerin yaratılışı ile ilgilidir. Bu yüzden bu sûreye “*Melâike Sûresi*” denmiştir.¹¹⁸ Fâtır Allah’ın sıfatlarındandır. Bu yönüyle Gâfir, Sübhân, A’lâ gibi Allah’ın esmâsına bir göndermede bulunur. Bütün mahlûkat, metafizik varlık olan melekler bile Allah’ın yaratmasının bir sonucudur.

21. Yâsin Sûresi

Resmî sıralamada Kur’ân’ın otuz altıncı sûresidir. Nüzûl bakımından kırk birinci sıradadır. “Yâsin” adını ilk ayette geçen huruf-ı mukattaa’dan almaktadır. Hadislerde sûrenin ismi *Yâsin* diye zikredilmektedir. Hz. Peygamber bir hadisinde bu sûreye

¹¹⁴ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,373; Suyûtî, *el- İtkân*, I,120.

¹¹⁵ Dârimî, *Sünen*, Fedâilu’l-Kur’ân, 19, 3451.

¹¹⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXI,203.

¹¹⁷ Ebû Ubeyd, *Kitâbu Fedâili’l-Kur’ân*, s.249.

¹¹⁸ Buhârî, *Tefsir*, 35; Tirmizî, *Tefsiru’l-Kur’an*, 36; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,386; Suyûtî, *el-İtkân*, I,120. Bikâî, *Nazmu’d-Durer*, XVI,1; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXII,161.

“Kur’ân’ın Kalbi” adını vermiştir.¹¹⁹ O halde bu iki isim tevkîfî niteliktedir. Bu sûreye “Habibi Neccâr Sûresi” de denilmiştir.¹²⁰ Bu isim sûrede geçen bir kıssadan yola çıkarak konulmuş içtîhâdî bir isimdir. Fakat bu sûrede Habibi Neccâr ismi geçmemektedir. Dolayısıyla bu ismin verilmesi çok dolaylı bir yakıştırma olabilir.

Bu sûreye *el-Azize Sûresi*¹²¹ *Kutbu’l-Kur’ân* ve *Reyhânetu’l-Kur’ân*¹²² da denilmiştir. *Kutbu’l-Kur’ân* ismi “Kur’ân’ın Kalbi” şeklindeki isimlendirmenin bir başka biçimidir. Hz. Ebû Bekr’in naklettiğine göre bu sûrenin ismi Tevratta “*el-Muimme*”dir. Sahibini dünya ve ahiretin iyilikleri ile kuşattığı için böyle denmiştir. Ayrıca sahibini her kötülükten engellediği için “*el-Mânia*” ve sahibinin ihtiyacını giderdiği için de “*el-Kâdiye*” denmiştir.¹²³ Bu isimler Yasin’in faziletine istinaden verilmiş gözükmemektedir.

22. Saffât Sûresi

Mushafta otuz yedinci, nüzûl sıralamasında elli altıncı sûredir. Adını ilk kelimesi olan “*ve’s-Saffâti*” sözcüğünden almaktadır. Suyûtî bu sûreye *Zebih Sûresi* denildiğini nakletmekte ve bunun kaynağa ihtiyaç duyan bir görüş olduğunu belirtmektedir.¹²⁴ Bu isimlendirmede Hz. İbrahim’in oğlunu kurban ederken oğluna bedel Allah’ın bir kurbanlık göndermesi (37/*Saffât*,107) anlatılır. Aslında sûrelere verilen içtîhâdî isimlerin gerekçeleri göz önünde tutulduğunda, Kur’ân’ın en ilginç konularından olan bu olayın bu sûreye isim olarak verilmesi uygun gözükmemektedir.

23. Sad Sûresi

Hem resmî mushaf sıralamasında hem de nüzûl sıralamasında otuz sekizinci sûredir. Bu ismi almasının nedeni ilk ayette geçen “*Sad*” haruf-ı mukattaasıdır. Bu sûrenin diğer adı “*Dâvûd Sûresidir*” ve on yedinci ayetten dolayı bu ad verilmiştir.¹²⁵ Bazı kaynaklar Sebe Sûresine de *Dâvûd Sûresi*¹²⁶ demektedir. Böylece Hz. Dâvûd’un adına iki tane sûre tahsis edilmiş olmakta ve bir nevi peygamberlerin hatırası sûre isimlerine yansıtılmaktadır.

¹¹⁹ Tirmizî, *Fedâilu’l-Kur’ân*, 7, 2887; Dârimî, *Sünen*, *Fedâilu’l-Kur’ân*, 21,3459; İbn Kesir, *Tefsir*, XI,342.

¹²⁰ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,390; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXII,341; Hürremşahî, *Kur’ân Bilimi*, s.259.

¹²¹ Kurtûbî, *el-Câmi’*, XVII,406.

¹²² Hürremşahî, *Kur’ân Bilimi*, s.259,340.

¹²³ Suyûtî, *el-Itkân*, I,120vd.

¹²⁴ Suyûtî, *el-Itkân*, I,124; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXIII,83.

¹²⁵ Sehâvî, *Cemâlu’l-Kurrâ*, I,37; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,399.

¹²⁶ Hürremşahî, *Kur’ân Bilimi*, s.258.

24. Zümer Sûresi

Tertip sırasına göre Kur'ân'ın otuz dokuzuncu, iniş tarihine göre elli dokuzuncu sûresidir. Hz. Peygamber zamanında da *Zümer Sûresi* adıyla anılmıştır. Bu sûre 73. ayette geçen "Zümer" kelimesinden adını almaktadır. Sûrenin diğer ismi 20. ayette geçen "Ğuref" tir.¹²⁷ "Guref" cennetteki üst üste bina edilmiş olan odaların ihtişamını anlatmaktadır. Her ne kadar biraz garib bir kelime olarak dikkat çektiğinden dolayı bu sûreye ikinci bir isim verilmişse de, insanları cennete teşvik etmesi yönünden önemlidir. Bu sûrenin, "Tenzil" kelimesiyle başladığı için *Tenzil Sûresi*¹²⁸ ve 28. ayetinde Kur'ân'ın pürüzsüz bir Arapça ile indirildiğinden bahsettiği için *Sûretu'l-Arab*¹²⁹ şeklinde isimlendirildiği de söylenmektedir.

Kısacası Allah bu sûrede cennetin mutlu zümresini ve cehennemın bedbaht zümresini zikrettiği için Zümer şeklinde adlandırılmıştır.¹³⁰ Zümer, zümreler, gruplar anlamına gelir. Aslında toplum dediğimiz şey de grupların toplamından başka bir şey değildir. Ancak bu ismin sûreye verilmesi Allah'ın, insanları en çok iman açısından sınıflara ayırdığını göstermektedir. Sûrenin "Zümer" adı tevkîfî, diğer adları ise içtihadî niteliktedir.

25. Mümin Sûresi

Mushafta Kur'ân'ın kırkinci sûresidir. Nüzûl sıralamasında altmışıncı sırada yer almaktadır. İsmi 28. ayette geçen ve Firavun hanedanına mensup olan bir müminin kıssasından alır. Sûreye "Mümin" ismi verilerek bir anlamda zorba bir ortamda Allah'ın dinine yardım eden kişinin değeri bütün kuşaklara aktarılmak istenir ve iman karşıtı toplumsal baskıya karşı direnç gösteren mümin yüceltilir. Ebû Süleyman Dimeşkî'ye göre bu sûreye "*Tavl Sûresi*" denilmiştir.¹³¹ İki mushafta bu sûreye "*Tavl Sûresi*" unvanı verilmiştir. Bunlardan birincisi hicrî 800 yılına aittir. Diğerisi ise Osmanlılar dönemindeki İstanbul'da bir mushafta geçmektedir.¹³² Bu sûre *Hamim Mümin Sûresi*¹³³ "*Birinci Hamim*" ve 3. ayetinden dolayı "*Gâfir Sûresi*" diye de anılır.¹³⁴ Bu sûrenin *Gâfir Sûresi* diye

¹²⁷Zemahşerî, *el-Keşşâf*, V,286; İbnu'l Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, VII,160; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,403; Suyûtî, *el-İtkân*, I,121.

¹²⁸Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XVI,436.

¹²⁹Hürremşahî, *Kur'ân Bilimi*, s.260.

¹³⁰Sâbûnî, *Safvatu't-Tefâsir*, III,69.

¹³¹İbnu'l Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, VII,204; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXIV,39; Zarzur, *Ulûmu'l-Kur'ân*, s.103.

¹³²Düserî, *Esmâu Suveri'l-Kur'ân*, s.351.

¹³³Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, XX,274.

¹³⁴Firûzâbâdî, *Besâir*, I,409; Suyûtî, *el-İtkân*, I,121.

adlandırılması tevkîfî diğer isimleri içtihadîdir.¹³⁵ Bu sûrede Mümin-Gâfir- Tavl (lütuf sahibi) anlamca hep pozitif iyimser manayı taşımaktadır. Mümin-Gâfir ilişkisinden bakacak olursak Allah'ın mümine daha özel bir muamelede bulunduğu bir ima olarak algılanabilir.

26. Fussilet Sûresi

Mushaf düzeninde kırk birinci, nüzûl sırasında altmış birinci sûredir. İsmi 3. ayette geçen "*Fussilet*" kelimesinden almaktadır. 12. ayette geçen "*Mesâbih*" kelimesine istinaden "*Mesâbih Sûresi*" diye de adlandırılmaktadır. Diğer bir ismi "*Ha-mim Secde*"dir.¹³⁶ Bu sûreye 10. ayetten dolayı "*Akvât Sûresi*" de denilmektedir.¹³⁷ Bu isimlerin hepsi de sûrenin içindeki ayetlere istinaden verilmiştir. Fakat sadece Fussilet ismi tevkîfidir. Bu sûreye Mesâbih ve Akvât (gıdalar) denmesi insanın hayatı için elzem olan fizikî çevrenin elverişli kılınmasına bir vurgudur.

27. Şûrâ Sûresi

Kur'ân'ın, mushaf düzeninde kırk ikinci, nüzûl sıralamasında altmış ikinci sûresidir. 38. ayette geçen "*Şûrâ*" kelimesinden dolayı bu isimle anılır. Diğer bir ismi içinde taşıdığı huruf-ı mukattaadan dolayı "*Ayn-Sin-Kaf Sûresi*"dir.¹³⁸ Selef arasında "*Hamim-Ayn-Sin-Kaf Sûresi*" diye şöhret bulmuştur. Ara sıra *Şûrâ Sûresi* de denilmiştir.¹³⁹ Birçok mushaf ve tefsirde bu sûreye "*Mümin Sûresi*" adı verilmiştir. Fakat muhtemelen kırkinci sûre olan Gâfir Sûresi'nin de diğer adı Mümin olduğu için bu isimle anılması yaygın değildir.¹⁴⁰ Şûrânın İslam'daki konumunu yüceltmek, fert ve toplum hayatında çok büyük tesiri olan şûrâ metodunu hayatlarına tatbik etmeyi müminlere öğretmek için bu sûreye Şûrâ adı verilmiştir.¹⁴¹ Kur'ân bir sûreye şûrâ ismini vermekle yönetim konusuna ayrı bir duyarlılık sergilemiş olmaktadır.

¹³⁵ Muheysin, *Târihu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 95.

¹³⁶ İbnu'l Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, VII,240; Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,37; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,413; Suyûtî, *el-İtkân*, I,121.

¹³⁷ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXIV,94; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXIV,227; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI, 4184; Ateş, *Meâl*, s.476.

¹³⁸ Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,37; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,418; Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XVII,234.

¹³⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXV,23.

¹⁴⁰ Komisyon, *Kur'ân Yolu*, IV,726.

¹⁴¹ Sâbûnî, *Safvatu't-Tefâsir*, III,132.

28. Câsiye Sûresi

Resmî sıralamada Kur'ân'ın kırk beşinci sûresi olup nüzûl tarihi itibariyle altmış beşinci sûredir. Adını 38. ayette geçen "*Câsiye*" kelimesinden almaktadır. Diğer bir adı ise 18. ayete nispetle "*Şeriat Sûresi*"dir.¹⁴² Ayrıca bu sûreye *Dehr Sûresi* denilmektedir.¹⁴³ Câsiye, insanın Allah karşısında hesap verirken yaşayacağı telaşın beden diline yansımış çarpıcı bir görüntüsüdür.

29. Muhammed Sûresi

Mushafta kırk yedinci, iniş sıralamasında doksan dokuzuncu sûredir. İkinci ayette geçen Hz. Peygamberin adına izafeten "*Muhammed Sûresi*" denmiştir. 20. ayetten dolayı "*Kıtâl Sûresi*" olarak da isimlendirilmiştir.¹⁴⁴ "*Kıtâl*" denmesi savaşın meşruluğuna değinmesinden dolayıdır. İlk kelimesinden ötürü *Vellezine Keferu Sûresi* de denilmektedir.¹⁴⁵ Fakat hadis kitaplarında bu sûreye hep *Muhammed Sûresi* adı verilmiştir. Dolayısıyla diğer isimler içtihadî niteliktedir.

30. Kaf Sûresi

Mushaf tertibinde Kur'ân'ın ellinci sûresidir. Nüzûl sıralamasında otuz dördüncü sıradadır. Adını ilk harfi olan "*Kaf*" mukattaa harfinden almaktadır. Diğer adı *Basıkât Sûresi*dir.¹⁴⁶ "*Basıkât*" salkım salkım olmuş hurma ağacının verimli halini tasvir eder ki bu, Arabistan coğrafyası için önemli bir tasvirdir. Sahabe döneminde bu sûreye *Kaf Sûresi* adı verilmiştir.¹⁴⁷ Buna göre *Basıkât Sûresi* denilmesi içtihadî bir husustur. Bu sûreye "*Kaf ve'l Kur'ani'l-Mecid Sûresi*" de denilmiştir.¹⁴⁸

31. Kamer Sûresi

Mushafta elli dördüncü iniş bakımından otuz yedinci sûredir. İlk ayetindeki ibareden ötürü *ikterebetü's sâetü* şeklinde de adlandırılmıştır. İbn Abbas'tan nakledildiğine göre Tevrat'ta bunun adı *Mubide Sûresi*dir. Yüzlerin kararacağı kıyamet gününde sahibinin yüzünü ak edeceği için bu isim verilmiştir.¹⁴⁹ *İkterebet Sûresi* de denir.¹⁵⁰ Fakat selef

¹⁴² Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,37; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,426; Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XVIII,56.

¹⁴³ Suyûtî, *el- İtkân*, I,121; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXV,138; İbn Akile, *ez-Ziyâde ve'l-İhsân*, I,387.

¹⁴⁴ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,430; Suyûtî, *el-İtkân*, I,121.

¹⁴⁵ Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XVIII,192; Hürremşahî, *Kur'ân Bilimi*, s.264.

¹⁴⁶ Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,37; İbnu'l Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, VIII,3; Suyûtî, *el- İtkân*, I,121. Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XVIII,394; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI,170.

¹⁴⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXVI,273.

¹⁴⁸ Beyhakî, *Ta'zimu'l-Kur'ân*,2259; Suyûtî, *Durru'l-Mensûr*, XIII,610.

¹⁴⁹ Suyûtî, *el- İtkân*, I,121.

arasında “İkterebetü’s Sâetü Sûresi” diye isimlendirilmiştir.¹⁵¹ Bu yüzden *Kamer Sûresi* şeklinde adlandırılmasının içtihadî olduğu söylenmektedir.¹⁵² Evrende Dünya ile en yakın ve etkili ilişkisi olan Ay’ın bu sûreye ad olarak verilmesi, insanın yaşam alanını oluşturan çevresine karşı duyarlı olması gerektiğini ihsas ettirmektedir.

32. Rahman Sûresi

Mushaf düzeninde Kur’ân’ın elli beşinci sûresidir. Nüzûl sıralamasında seksen dokuzuncu sırada bulunmaktadır. Adını ilk ayette geçen ilk kelimedenden alır ve hadis kitaplarında *Rahman Sûresi* diye zikredilir. Başındaki harf-i tarifle beraber “er-Rahman” şeklinde de adlandırılmıştır.¹⁵³ Ayrıca *Âlâ (nimetler) Sûresi*¹⁵⁴ ve “*Arûs’ul-Kur’ân*”¹⁵⁵ isimleriyle anılır. “*Arûs’ul-Kur’ân*” ismi hadiste geçtiği için tevkîfidir. *Arûs’ul-Kur’ân* ifadesi “Kur’ân’ın gelini” anlamına gelmektedir. Bu yönüyle güzelliği, sevinci ve özel olmayı anlatır. Ve sûrede 31 defa tekrarlanan ayete uygun biçimde merhametin eseri olan nimetlere atıf yapılır. Esmâ-i Hüsnâ içerisinde merhameti vurgulayan Rahman isminin bu sûreye ad olarak konulması, Allah’ın kullarına olan sonsuz şefkatini bir kez daha hatırlatmaktadır.

33. Mücâdele Sûresi

Resmî mushaf tertibinde elli sekizinci, nüzûl bakımından ise yüz dördüncü sûredir. Übey b. Kab’ın mushafında buna *Zihar* adı verilmiştir.¹⁵⁶ Ubey b. Kab’ın bu isimlendirmesi, anlaşılacağı üzere içtihadî bir yakıştırma değildir. İlk ibaresinden ötürü *Kad Semie’ Sûresi* diye adlandırılan bu sûre, tefsir ve hadis kitaplarında, mushaflarda dal harfinin kesrası ile *Mücâdile Sûresi* adıyla da zikredilmiştir.¹⁵⁷ Bu şekliyle sûrenin ismi, hakları konusunda Hz. Peygamber’le tartışan kadını dile getirmektedir. Sûreye *Zihar* adının verilmesi, düzeltilmek istenen bazı toplumsal geleneklerin varlığına işaret eder. Sûrenin kuvvetli çaba, sürekli gayret ve azim anlamlarını içinde barındıran mücadele ismini alması, kronikleşmiş problemlerle daha etkili savaşılmalarını salık verir gibidir. Ayrıca ka-

¹⁵⁰ İbn Kesir, *Tefsir*, XIII,286;Bikâî, *Nazmu’d-Durer*, XIX,86; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXVII,73; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VII,4617.

¹⁵¹Suyûtî, *Durru’l-Mensûr*, XIV,63; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXVII,165.

¹⁵² Muheysin, *Târihu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 97 vd.

¹⁵³ Suyûtî, *Durru’l-Mensûr*, XIV,100; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXVII,96; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VII,4658.

¹⁵⁴ Hürremşahî, *Kur’ân Bilimi*, s.268.

¹⁵⁵ Beyhakî, *Ta’zimu’l-Kur’an*,²²⁶⁵ Kurtûbî, *el-Câmi’*, XX,112; Suyûtî, *el- Itkân*, I,121;Bikâî, *Nazmu’d-Durer*, XIX,139.

¹⁵⁶ Suyûtî, *el- Itkân*, I,121; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXVIII,2; İbn Akile, *ez-Ziyâde ve’l-İhsân*, I,388.

¹⁵⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXVIII,5; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VII,4772.

dının toplumda yaşadığı problemleri gündeme getirmesi açısından önemli mesaj taşımaktadır. Çünkü Huveyle binti Sa'lebe'nin, kocası Evs b. Samit ile yaşadığı zihar problemi mücadelecı bir tarzda gündeme getirilmiş ve Kur'ân kadından yana tavır almıştır. Rivayete göre Evs b. Samit, karısı Huveyle binti Sa'lebe'ye zihar yapmıştı. Bunun üzerine Huveyle Hz. Peygambere bu durumu şikâyet etti ve: "Yaşlanıp, kemiklerim zayıflayınca kocam bana zihar yaptı" dedi. Bu olay üzerine Allah bu ayeti indirdi.¹⁵⁸ Olayın önemine binaen "Allah kocasıyla mücadele eden kadını işitti" buyrulmuştur.

34. Haşr Sûresi

Resmî mushaf tertibinde Kur'ân'ın elli dokuzuncu, iniş tarihi yönünden doksan sekizinci sûresidir. Hz. Peygamber, hadislerinde bu sûreye *Haşr Sûresi* demiştir. Bu sûreye *Beni Nadr Sûresi* de denilmektedir.¹⁵⁹ Hadislerde *Haşr Sûresi* şeklinde geçtiği için bu isim tevkîfî özellik taşımaktadır. Ancak bir rivayete göre İbn Abbas bu sûreye Haşr Sûresi denilmesini hoş karşılamamıştır. Çünkü burada anlatılan Haşrın kıyamet günü olarak anlaşılmasını istemiştir. Ancak böyle bir tevil uzak bir ihtimaldir.¹⁶⁰ Sûreye böyle bir ismin konması müslümanların siyasî ve sosyal tarihlerini canlı tutma ve diğer toplumlarla ilişkilerine değinme olarak düşünülebilir.

35. Mümtehine Sûresi

Mushaf tertibinde Kur'ân'ın altmışıncı sûresidir. Nüzûl sıralamasında yüz on birinci sırada yer alır. 10. ayette geçen imtihan kelimesinden ötürü bu sûreye "*Mümtehine Sûresi*" ve "*İmtihan Sûresi*" denilmiştir. Ayrıca 7. ayette geçen "mevedde" kelimesine atfen "*Meveddet Sûresi*"¹⁶¹ ve "*Mer'etün Sûresi*" de denilmiştir.¹⁶² Ahmet Bedir "mer'e" isminin bir tashiften ileri geldiğini söylemektedir. Ona göre Suyûtî, Sehâvî'ye (ö.643/1245) istinaden sûreye "el-Mer'e" dendiğini kaydetmiştir. "el-Meretü" kelimesi ile "el-meveddetü" kelimesi arasında bir değişme (tashif) söz konusudur. Çünkü Sehâvî'de "mer'e" kaydı bulunmamaktadır.¹⁶³ Fakat bunun bir tashif değil de doğrudan sûrenin 10. ayetinde geçen ve mümin kadınların imtihanını dile getiren olaya atfen, harf-i tarifli biçimde "el-mer'etü" denmiş olması da muhtemeldir. Nitekim Elmalılı da (ö.1361/1942)

¹⁵⁸ Ebû Hasan Ali b. Ahmed Vahidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), s. 328.

¹⁵⁹ Buharî, *Tefsir*, 59,1; İbn Kesir, *Tefsir*, XIII,471; Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XIX,402; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVIII,38; İbn Akile, *ez-Ziyâde ve'l-İhsân*, I,388.

¹⁶⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXVIII,62.

¹⁶¹ Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,37; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,460.

¹⁶² Suyûtî, *el-İtkân*, I,121.

¹⁶³ Ahmet Bedir, "Sûrelerin İsimleri", s.198, 324. Dipnot.

bu sûrenin “Sûretü'l mer'etu'l mümtâhâne” takdirinde olduğunu söylemektedir.¹⁶⁴ Bu sûrenin Mümtehine isminin dışında kalanların içtihadî olduğu kabul edilmektedir.¹⁶⁵ Burada dikkat çeken husus sûre isminin kadınlarla ilgili olmasıdır. Nakledildiğine göre Hz. Peygamber Hudeybiye’de Kureyşlilerle, “velisinden izin almaksızın gelen kişileri geri çevireceğine” dair anlaşmıştı. Fakat hicret eden kadınların imtihan edilip İslam’a rağbet ettikleri anlaşıldığında onların müşriklere geri verilmesine Cenabı Hak razı olmadı. Sadece kocalarına mehirlerinin ödenmesini istedi.”¹⁶⁶

36. Saf Sûresi

Mushafta altmış birinci, nüzûl sıralamasında yüz sekizinci sûredir. İsmi 4. ayette geçen “Saf” kelimesinden almaktadır. Diğer bir ismi, 14. ayette geçen “havarıyyûn” kelimesinden dolayı “*Havariler Sûresi*”dir.¹⁶⁷ Ayrıca bu sûreye “*İsa Sûresi*” adı da verilmiştir.¹⁶⁸ Böylece hem Hz. İsa hem de ona yardım eden havariler bu şekilde anılmıştır. Fakat *Saf Sûresi* şeklindeki adlandırmanın dışındaki diğer isimlendirmeler içtihadî özelliktedir. “Saf” kelimesi bütünleşmenin ve intizamın bir ifadesi olarak cihadı ve namazı hatırlatır. Ayrıca “saf” kelimesi bir cemaat ruhunu ve toplu hareket etmeyi ima eder ki bu Saffât Sûresi’ndeki meleklerin intizamını çağrıştırmaktadır.

37. Talak Sûresi

Kur’ân’ın altmış beşinci sûresidir. Nüzûl sırasına göre yüzüncü sûredir. Adını ilk ayette geçen “talak” kelimesinden alır. İbn Mesud’a göre bu sûrenin diğer adı “*Kısa, Kadınlar Sûresi*”dir.¹⁶⁹ Fakat Davûdî gibi bazı âlimler böyle bir isimlendirmeyi hoş görmemişlerdir.¹⁷⁰ Bu sûreye “kısa”, Nisa Sûresine “uzun” denmesinin sebebi Nisâ Sûresi’nin detaylı, Talak Sûresi’nin ise daha veciz biçimde kadınlarla ilgili hükümleri anlatmasından kaynaklanmaktadır. O halde isimlendirme ağırlıklı olarak aynı konuyu işleyen sûrelerin uzunluk ve kısalığına göre yapılan bir değerlendirmenin sonucudur ki, bu bir sahabe içtihadıdır. “Talak” kelimesinin anlamı “boşanma”dır. Evlilik müessesinin bir parçası olan ancak çağdaş toplumlarda ciddi bir problem haline gelmiş bulunan boşanmanın, bir sûrenin adına taşınması Kur’ân’ın evrenselliği bakımından oldukça ilgi çekicidir.

¹⁶⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VII,4786.

¹⁶⁵ Muheysin, *Târihu'l-Kur’âni'l-Kerîm*, s. 100.

¹⁶⁶ Vahidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s.445.

¹⁶⁷ Düreysi, *Fedâilu'l-Kur’ân*,17;Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,37; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,462; Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XX,1; Suyûtî, *Durru'l-Mensûr*, XIV,440.

¹⁶⁸ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,462; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVIII,83; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VII,4923.

¹⁶⁹ Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,37;Suyûtî, *el-Itkân*, I,121; Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XX,139.

¹⁷⁰ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVIII,128.

38. Tahrir Sûresi

Mushafta altmış altıncı, iniş sıralamasında yüz yedinci sûredir. Bu sûreye *Müteharrim Sûresi* ve *Lime Tuharrimu* isimlerinin¹⁷¹ yanı sıra *Nebi Sûresi* adı verilmiştir.¹⁷² Bu isim de yine sûrenin ilk ayetindeki Hz. Peygambere “Ey Nebi” şeklindeki hitaptan ileri gelmektedir. *Tahrir Sûresi* denilmesi tevkîfî, diğer adlandırmalar içtihadî karakterdedir.¹⁷³ Bu sûrenin ismi Abese Sûresi’nde olduğu gibi aynı zamanda Allah’ın Peygambere yaptığı eleştirinin bir isimlendirilmesidir. Bu demektir ki, Allah’ın helal kıldığını hiç kimse, Peygamberi bile haram kılamaz.

39. Mülk Sûresi

Mushafta altmış yedinci, iniş bakımından yetmiş yedinci sûredir. Hadis kitaplarında, ilk ayetine nispetle “*Tebâreke’llezi bi yedihi’l-mülk*” ismiyle zikredilir.¹⁷⁴ Sadece “*Tebâreke mülk*” şeklinde de adlandırılmıştır.¹⁷⁵ İlk ayetinde geçen “mülk” kelimesinden ötürü “*Mülk Sûresi*” diye isimlendirilir. Bu sûreye bazen *Tayyib* adı da verilir.¹⁷⁶

Münciye: Okuyucusunu azaptan kurtardığı için bu isim verilmiştir.

Mânia: Kabir azabına engel olduğundan dolayı böyle denmiştir.¹⁷⁷ Denildiğine göre bu isim Tevratta da geçmektedir.

Okuyucusundan dünya sıkıntılarını ve ahiret azabını savdığı için *Dâfia*; okuyucusuna kıyamet günü şefaate edeceğinden dolayı *Şafia* ismi verilmiştir.

Mücâdile: uygun zamanı bekleyerek azap edecek olan Münker ve Nekir’e karşı mücadele vereceği için bu isim uygun görülmüştür.

El-Muhallise: Cehennem zebanilerinin elinden okuyucusunu kurtaracağı için bu isim verilmiştir.¹⁷⁸ Görüldüğü üzere bu sûreye verilen isimler genellikle okuyucuya faydası bağlamında değerlendirilerek okumaya teşvik edilmiştir. Bu da sûrelere verilen

¹⁷¹ Suyûtî, *el- İtkân*, I,121; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XVIII,146; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VII,5804; İbn Akile, *ez-Ziyâde ve’l-İhsân*, I,389.

¹⁷² Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, VI,153; Sehâvî, *Cemâlu’l-Kurrâ*, I,38; Bikâî, *Nazmu’d-Durer*, XX,179.

¹⁷³ Muheysin, *Târihu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s.102.

¹⁷⁴ Buharî, *Tefsir*, 67; Beyhakî, *Ta’zimu’l-Kur’an*, 2228; Abdürrezzak, *Musannaf*, Fedailu’l-Kur’an, 6025; İbn Kesir, *Tefsir*, XIV,68.

¹⁷⁵ Suyûtî, *Durru’l-Mensûr*, XIV,599.

¹⁷⁶ Ebû Ubeyd, *Kitâbu Fedâilu’l-Kur’ân*, s.260.

¹⁷⁷ Tirmizî, *Fedâilu’l-Kur’ân*, 9,2890; el-Hindî, *Kenzu’l-Ummâl*, c.I, Hadis No:2648, 2650; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,473; Beyhakî, *Ta’zimu’l-Kur’an*, 2279–80.

¹⁷⁸ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,473.

isimlerde gözetilen amaçlardan birinin Kur'ân okumaya teşvik olduğuna dair bir işarettir.

Bu sûreye *Tebâreke*, *Vâkiye*, *Menna Sûresi* dahi denilmektedir.¹⁷⁹ Anlaşıldığı kadarıyla bu sûrenin isimleri hadislere dayanmaktadır, bu yüzden de tevkîfidir. Fakat şunu belirtelim ki, *Tebâreke* Mülk, *Vâkiye*, *Mânia* ve *Mücâdele* bunlar birer sıfattır ve Hz. Peygamber bu sıfatlarla Mülk Sûresini vasfetmiştir.¹⁸⁰ Halkımız arasında bu sûrenin en yaygın adı *Tebâreke*'dir.

40. Kalem Sûresi

Mushafta altmış sekizinci, iniş tarihinde ikinci sûredir. Adını ilk ayette geçen "kalem" kelimesinden almıştır. Sûrenin diğer adı sûrenin başında geçen "Nun" mukattaa' harfinden dolayı "*Nun Sûresi*"dir.¹⁸¹ Bu sûreye *Nun ve'l-Kalem Sûresi* de denilmiştir.¹⁸² Bu sûreye verilen *Nun* ve *Nun ve'l-Kalem* isimleri içtihadî olup bunlarla ilgili Hz. Peygamberden herhangi bir nakil gelmemiştir.¹⁸³ Bu sûrenin *Nun ve'l-Kalem* şeklinde isimlendirilmesinde sözlü kültürün mensubu olan Peygamber'e, vahyi kayıt altına alarak mü'minleri yazılı kültüre taşıma misyonu yüklendiği¹⁸⁴ düşünülebilir.

41. Hâkka Sûresi

Mushaf tertibinde Kur'ân'ın altmış dokuzuncu nüzûl sıralamasında yetmiş sekizinci sûresidir. Adını ilk ayette geçen "Hâkka" kelimesinden alır. Tefsir kitaplarında genellikle harf-i tarifli olarak "*el-Hâkka Sûresi*"¹⁸⁵ şeklinde zikredilir. Ayrıca otuz ikinci ayette geçen "silsile" kelimesine izafeten "*Silsile Sûresi*"¹⁸⁶ ve on ikinci ayette geçen "vâiye" kelimesine nispetle "*Vâiye Sûresi*"¹⁸⁷ olarak da isimlendirilmiştir. Bu sûrenin "Hâkka" şeklinde isimlendirilmesi hakikatin son kertede kıyametin kopmasıyla anlaşılacağına ve bunun kaçınılmazlığına bir vurgudur.

42. Meâric Sûresi

¹⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VII,5149.

¹⁸⁰ Düserî, *Esmâu Suveri'l-Kur'ân*, s.470 vd.

¹⁸¹ Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,38; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,476.

¹⁸² Buhârî, Tefsir, 68; Suyûtî, *Durru'l-Mensûr*, XIV,617; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VIII,5307.

¹⁸³ Düserî, *Esmâu Suveri'l-Kur'ân*, s.476.

¹⁸⁴ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, s.1156, 2. dipnot.

¹⁸⁵ Suyûtî, *Durru'l-Mensûr*, XIV,660; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXIX,39; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VIII,5307.

¹⁸⁶ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,478.

¹⁸⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXIX,110.

Mushafta yetmişinci, nüzûl sıralamasında yetmiş dokuzuncu sûredir. Adını 3. ayette geçen “meâric” kelimesinden almıştır. İlk kelimesinden dolayı “*Seele Sâilün*”¹⁸⁸ veya daha kısa şekliyle “*Seele Sûresi*” diye de bilinir. 1. ayette geçen “vâkı” kelimesinden ötürü “*Vâkı’ Sûresi*” denilmiştir.¹⁸⁹ Bazı müfessirler ise bu sûreyi *el-Mevâki’* şeklinde adlandırmıştır.¹⁹⁰ “Meâric” ismi, hem Allah’ın aşkınlığını ve mukaddesliğini, hem de insanın Allah’a ulaşma imkânının çeşitliliğini ifade eder.¹⁹¹

43. Cin Sûresi

Mushafta yetmiş ikinci, nüzûl sıralamasında kırkıncı sûredir. Bu sûreye *Vahiy Sûresi*,¹⁹² ilk ibaresinden ötürü *Kul uhiye*¹⁹³ veya “*Kul uhiye ileyye*” de denmektedir.¹⁹⁴ Kur’ân böylece hem mükellef tuttuğu insan hem de cin taifesi için sûre ismi vermektedir. Sûrenin “Cin Sûresi” şeklinde adlandırılması insanların dikkatini celbederek, cinlerin insanlar tarafından çok merak edilen ve bu yüzden abartılan yanlarını kulluk düzleminde değerlendirmeyi hedeflemektedir.

44. İnsân Sûresi

Kur’ân’ın yetmiş altıncı sûresi olup nüzûl sıralamasında doksanıncı sırada yer alır. “Hel eta” ile başladığı için “*hel eta Sûresi*”; ilk ayette geçen “insan” ve “dehr” kelimelerinden dolayı “*İnsan Sûresi*” ve “*Dehr Sûresi*” şeklinde isimlendirilmiştir.¹⁹⁵ İlk ifadeler daha fazla zikredilerek “*hel eta alel insani*”¹⁹⁶ ve 2. ayette geçen “emşâc” kelimesinden dolayı *Emşâc Sûresi*, beşinci ayette geçen “ebrâr” kelimesinden ötürü *Ebrâr Sûresi* adları da verilmiştir.¹⁹⁷ Bu sûrenin tevkîfî ismi, *İnsân Sûresi’dir*. Diğer isimleri ise içtihadîdir.¹⁹⁸ Kanaatimizce bu sûrenin “hel eta” şeklinde bir soruyla başlaması ve sûrenin hem “*hel eta Sûresi*” hem de “*İnsan Sûresi*” adıyla anılması; insanın, varoluş gayesini belirlemede ancak ciddi sorular sorarak ilerleyebileceğine bir ima taşımaktadır.

¹⁸⁸ Buharî, Tefsir, 70; Tirmizî, Tefsirü'l-Kur’an,69; Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te’vîli Âyi'l-Kur’ân*, (Kahire: Dâru Hicr, 2001), XXIII,248.

¹⁸⁹ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,480; Suyûtî, *el-Itkân*, I,122.

¹⁹⁰ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXIX,55; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VIII,5347.

¹⁹¹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.1167.

¹⁹² Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,38.

¹⁹³ Düreysî, *Fedâilu'l-Kur’ân*,17; Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XX,460; Suyûtî, *Durru'l-Mensûr*, XV,5; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VIII,5381.

¹⁹⁴ Buharî, Tefsir, 72; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXIX,81.

¹⁹⁵ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,493.

¹⁹⁶ Buharî, Tefsir, 76; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII,529; Düreysî, *Fedâilu'l-Kur’ân*,17; İbn Kesir, *Tefsir*, XIV, 206; Suyûtî, *Durru'l-Mensûr*, XV,142.

¹⁹⁷ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXIX,150; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXIX,369; Ateş, *Meâl*, s.577.

¹⁹⁸ Düserî, *Esmâu Suveri'l-Kur’ân*, s.498.

45. Mürselât Sûresi

Mushafta yetmiş yedinci iniş bakımından otuz üçüncü sûredir. *Ve'l-Mürselât Sûresi* veya *Urf Sûresi* adı da verilmektedir.¹⁹⁹ Sahabe döneminde birinci ayetin tamamı zikredilmiş ve sûre "*Ve'l-Mürselâti urfen*"²⁰⁰ şeklinde isimlendirilmiştir. "Mürselât" ismi Allah'ın melek, peygamber ve tabii unsurlarla varlık âlemine sürekli müdahalesini hatırlatmaktadır.

46. Nebe Sûresi

Mushaf tertibinde Kur'ân'ın yetmiş sekizinci sûresidir. Nüzûl itibariyle sekseninci sûredir. İlk ayetinden dolayı "*Yeteseelun Sûresi*" ikinci ayette geçen "nebe" kelimesinden dolayı da "*Nebe Sûresi*"²⁰¹ denmiştir. *Tesâül* diye adlandırılmasının yanı sıra, sadece bu sûrede geçen bir kelimeye nispetle *Mu'sırat*²⁰² ve ilk kelimesinden ötürü *Amme Sûresi*²⁰³ denmiştir. Bazı âlimler ise birinci ayetin tamamını zikretmişler ve "*Amme yeteseelun*"²⁰⁴ şeklinde adlandırmışlardır. Ülkemizde halk arasında *Amme* ismi daha yaygın kullanılmaktadır. *Amme* şeklindeki adlandırmanın tevkîfî diğer isimlendirmelerin içtihadî olduğu kabul edilmektedir.²⁰⁵ Kur'ân'da Enfâl, Meâric ve Nebe gibi bazı sûrelerin muhatabın soru sormasına yönelik bir cevapla başlaması, Kur'ân'ın muhatabını çok önemseydiğini göstermektedir.

47. Naziât Sûresi

Mushafta yetmiş dokuzuncu, nüzûl sıralamasında seksen birinci sûredir. Bu sûreye *Sahire* ve *Tamme Sûresi* adları da verilmiştir.²⁰⁶ Bu sûreye *Sahire* ve *Tamme Sûresi* denmesinin sebebi bu iki kelimenin sadece bu sûrede yer almasından dolayıdır.²⁰⁷ Bu isimler kıyametin vuku bulmasıyla ilgili süreçte yaşanan bazı değişimlere işaret etmektedir. Bazı kaynaklar bu sûreyi kalem vavı ile "*Ve'n-Naziât*"²⁰⁸ diye adlandırmaktadır. Kur'ân'ın anlamca kapalı bazı sûre isimleri form olarak birbirine benzer çoğul yapıda

¹⁹⁹ Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XXI,164; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VIII,5516.

²⁰⁰ Kurtûbî, *el-Câmi'*, XXI,494; Suyûtî, *Durru'l-Mensûr*, XV,172; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXIX,417.

²⁰¹ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,497.

²⁰² Suyûtî, *el-Itkân*, I,122; İbn Akile, *ez-Ziyâde ve'l-İhsân*, I,389.

²⁰³ Kurtûbî, *el-Câmi'*, XXII,5; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX,2.

²⁰⁴ Buhârî, *Tefsir*, 78; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV,5; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, VI,293. Suyûtî, *Durru'l-Mensûr*, XV,189.

²⁰⁵ Muheysin, *Târihu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 104.

²⁰⁶ Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,38; Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XIX,217; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX,22.

²⁰⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX,59.

²⁰⁸ Buhârî, *Tefsir*, 79.

yer almaktadır. Bunların ilki Saffât Sûresidir. Diğerleri Zâriyât, Mürselât, Adiyât'tır. Bu formdaki sûre isimleri önemli toplum ve tabiat olaylarının düzenlenmesini ve belli bir sistem içerisinde işlenmesini üstlenen meleklere işaret etmektedir.

48. Abese Sûresi

Resmî mushaf tertibinde Kur'ân'ın sekseninci sûresi olup nüzûl sıralamasında yirmi dördüncü sırada yer alır. Bu sûreye *Sefere Sûresi*²⁰⁹ adının yanı sıra "*Sahhe*" ve "*A'mâ Sûresi*" denilmiştir. Çünkü bu kelimeler sadece bu sûrede geçmekte ya da sûrenin inişine sebep olan kişinin kıssası geçmektedir.²¹⁰ Bu sûrenin *İbn Ümmî Mektum* adıyla anıldığı da söylenmiştir.²¹¹ Sûrenin *A'mâ Sûresi* şeklinde adlandırılması Kur'ân'ın, özürülü bireylerin de sosyal yaşama aktif olarak dâhil edilmesini hedeflediğini göstermektedir.

49. Tekvîr Sûresi

Mushafta Kur'ân'ın seksen birinci sûresi olup nüzûl bakımından yedinci sûredir. İlk kelimesinden ötürü "*Küvviret Sûresi*"²¹² veya *İzeş Şemsü Küvviret*²¹³ diye de anılır. Hayat kaynaklarımızdan olan güneşin dürülmesini dile getiren "*Tekvîr*", her parlayışın ve ışıltnın nihayet söneceğini ima eder.

50. Mutaffifin Sûresi

Mushafta seksen dördüncü, iniş sıralamasında seksen üçüncü sûredir. "*Veylün li'l-mutaffifin*"²¹⁴ ve *Tatfif Sûresi* denilmiştir.²¹⁵ Bu isimler toplumların en ciddi problemlerinden olan yolsuzluklara ve ticarî ahlaksızlığa dikkat çekmektedir. "*Mutaffifin*" ismi bize, Hz. Şuayb'ın, kavminin ticari ahlaksızlığına karşı verdiği mücadeleyi de çağrıştırılmaktadır.

51. Beled Sûresi

Kur'ân'ın doksanıncı sûresi olup nüzûl sıralamasına göre otuz beşinci sûredir. Adını ilk ayette geçen "*beled*" kelimesinden almaktadır. 11. ayetinde geçen "*akebe*" ke-

²⁰⁹ Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,38; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VIII,5570; Hürremşahî, *Kur'ân Bilimi*, s.279.

²¹⁰ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX,39; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX,101.

²¹¹ Komisyon, *Kur'ân Yolu*, V,552.

²¹² Firûzâbâdî, *Besâir*, I,503; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX,49.

²¹³ Buharî, *Tefsir*, 81; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV,128; İbn Kesir, *Tefsir*, XIV,257; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX,139; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VIII,5592.

²¹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV,185; Suyûtî, *Durru'l-Mensûr*, XV,288; Komisyon, *Kur'ân Yolu*, V,572.

²¹⁵ Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XXI,310; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX,67; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VIII,5645.

limesinden ötürü “Akebe Sûresi” şeklinde adlandırılırken²¹⁶ ilk kelimesinden ötürü *Laiük-simü*²¹⁷ ve ilk ayetinden dolayı *Laiüksimü bi Hazal beled*²¹⁸ şeklinde de isimlendirilmiştir. “Beled” ismi belediyeçiliğe ve şehir kültürüne işaret etmenin yanı sıra Hz. Peygamberin yaşadığı beldeye önem atfederek mekânın kristalize edilmesine neden olmuştur.

52. İnşirâh Sûresi:

Resmî sıralamada doksan dördüncü, nüzûl sıralamasında on ikinci sûredir. Bu sûreye *Şerh*²¹⁹ ve ilk ibaresine nispetle *Elem neşreh*²²⁰ tesmiye edilmiştir. “Elem” neşreh, psikolojik ferahlamanın ne büyük bir nimet olduğu Hz. Peygamber’in şahsında tüm insanlara hatırlatılmaktadır.

53. Alak Sûresi

Mushafta doksan altıncı ve nüzûl açısından birinci sırada yer alan bu sûreye *İkra*, *Alak*, *Kalem*²²¹ ve *İkra bismi rabbike* adları verilmiştir. Bunlardan “Alak” ve “İkra bismi rabbike” isimleri tevkîfî diğerleri içtihadî niteliktedir.²²² Bu isimler ümmî bir toplumda başlatılan değişim hareketlerinin parametrelerini ifade eder.

54. Beyyine Sûresi

Kur’ân’ın resmî tertipte doksan sekizinci, iniş bakımından yüz birinci sûresidir. 1.ayette geçen “münfekkine” kelimesine istinaden “*Münfekkine Sûresi*”; 5. ayette geçen “kayyime” kelimesine binaen de “*Kayyime Sûresi*” olarak adlandırılmaktadır.²²³ Ubey b. Ka’b’in mushafında *Beyyine Sûresi*, *Kıyame Sûresi*, *Beriye Sûresi* ve *İnfikak* adı verilmiştir. Ayrıca *Lemyekun*²²⁴, *Ehl-i Kitab Sûresi*²²⁵ ve *Beled Sûresi*²²⁶ diye de adlandırılmıştır. Böylece dokuz tane ismi olmaktadır Bu isimlerden sadece *Lemyekun* isminin tevkîfî diğerlerinin içtihadî olduğu belirtilmektedir.²²⁷ Beyyine, “açık delil” anlamına gelir. Kur’ân’ın beya-

²¹⁶ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,520.

²¹⁷ Buhârî, *Tefsir*, 90.

²¹⁸ Suyûtî, *Durru’l-Mensûr*, XV,432.

²¹⁹ Fahrüddîn İbn Allâme Ziyâuddîn Ömer er- Râzî, *Tefsiru’l-Fahri’r-Râzî*, (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1981), XXXII,2; Hürremşahî, *Kur’ân Bilimi*, s.284.

²²⁰ Kurtûbî, *el-Câmi’*, XXII,354; Bikâî, *Nazmu’d-Durer*, XXII,115; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXX,165.

²²¹ Sehâvî, *Cemâlu’l-Kurrâ*, I,38; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX,433.

²²² Düserî, *Esmâu Suveri’l-Kur’ân*, s.566 vd.

²²³ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,533.

²²⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXIV, 551; Sehâvî, *Cemâlu’l-Kurrâ*, I,38; Suyûtî, *el-İtkân*, I,122; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX,467.

²²⁵ Suyûtî, *el-İtkân*, I,122; Hürremşahî, *Kur’ân Bilimi*, s.286.

²²⁶ Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXX,200.

²²⁷ Muheysin, *Târihu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 104 vd.

nına göre kendilerine kitap verilenlerin ihtilafa düşmeleri de açık delil (beyyine) geldikten sonra olmuştur (98/Beyyine,4). O halde bu sûreye verilen “Beyyine” ismi, insanların düştükleri ihtilafın esas sebebine temas etmektedir.

55. Zelzele Sûresi

Mushafta doksan dokuzuncu, inişte doksan birinci sûredir. Bu sûreye *Zelzele* ve *İza zülzileti'l arz Sûresi*²²⁸ veya *İza zülzilet*²²⁹ denmiştir. Sûreye masdar haliyle *Zilzal Sûresi* ve *Zülzilet*²³⁰ isimleri de verilmiştir. Bir rivayette Kur'ân'ın yarısı anlamında *Şatrü'l-Kur'ân* diye adlandırılmıştır.²³¹ Ülkemizdeki mushaf ve meâllerin bir kısmında bu sûre Zilzal bir kısmında ise Zelzele şeklinde adlandırılmaktadır. Zilzal ve Zelzele isimleri dünyanın geçiciliğini ve hiçbir şeyin değişmeden kalmayacağını ifade etmektedir.

56. Tekâsür Sûresi

Mushafta yüz ikinci, inişte on altıncı sûredir. Buna ashap arasında “*Makbüre Sûresi*” dahi denilmiştir.²³² Bazı hadislerde “*Elhaküm*”²³³ ve “*Elhakümü't-tekâsür*” şeklinde geçmektedir.²³⁴ “Tekâsür” ismi, sahip olma dürtüsünün insan psikolojisindeki tezahürlerine ve insanın iç dünyasını nasıl işgal ettiğine dair bir dikkat çekmedir.

57. Hümeze Sûresi

Mushaf tertibinde Kur'ân'ın yüz dördüncü sûresi olup nüzûl sıralamasında otuz ikinci sırada yer almaktadır. 1. ayette geçen “hümeze” kelimesine atfen “*Hümeze Sûresi*”, 4 ve 5. ayetlerde geçen “hutame” kelimesinden dolayı da “*Hutame Sûresi*” adı verilmektedir.²³⁵ İlk ayetine nispetle “*Veylün li külli hümeze*” denmiştir.²³⁶ Önemli sosyal ve psikolojik bir hastalık olan gıybet olayını beden diliyle ele alan ve bunun cezasını hutame ile anlatan bu sûre, konunun önemine ve boyutlarına dikkat çekmek için gıybet olayını sûre başlığına taşımış olmaktadır.

²²⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IX,6006.

²²⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 558; Kurtûbî, *el-Câmi'*, XXII,415; İbn Kesir, *Tefsir*, XIV, 426; Suyûtî, *Durru'l-Mensûr*, XV,580.

²³⁰ Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,38.

²³¹ Abdürrezzak, *Musannaf*, Fedailu'l-Kur'an, 6009.

²³² Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX,223; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IX,6039.

²³³ Buharî, *Tefsir*, 102; Beyhakî, *Ta'zimu'l-Kur'ân*, 1894; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV,598.

²³⁴ Beyhakî, *Ta'zimu'l-Kur'an*, 2287; Suyûtî, *Durru'l-Mensûr*, XV,615.

²³⁵ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,543; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX,535.

²³⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 616; Buharî, *Tefsir*,104; İbn Kesir, *Tefsir*, XIV, 453.

58. Mâûn Sûresi

Resmî sıralamada Kur'ân'ın yüz yedinci sûresidir. Nüzûl bakımından on yedinci sırada yer almaktadır. Buna *ereeyte* ve *din Sûresi*²³⁷ adlarının yanı sıra, *Tekzib* ve *Yetim Sûresi* isimleri verilmiştir.²³⁸ *Ereeyte* ismi tevkîfî diğer isimler içtihadîdir. "Mâûn" ismi komşuluk ilişkilerine atfedilen önemin göstergesidir.

59. Kevser Sûresi

Mushaf düzeninde Kur'ân'ın yüz sekizinci sûresidir. Nüzûl bakımından on beşinci sûredir. Bu sûreye ilk ayeti itibariyle "*inna a'teynakelkevser*"²³⁹ ve "*inna a'teynake*"²⁴⁰ denmiştir ki halkımız arasında buna kısaca "*İnna a'teyna*" tesmiye edilmektedir. Bazı tefsir kitaplarında ise *Nahr Sûresi*²⁴¹ denilmiştir. "Kevser" Allah'ın lutfettiği sayısız nimetlerin özel bir adıdır ve bunun karşılığında insandan sadece Allah için ibadet yapılması istenmektedir.

60. Kâfirûn Sûresi

Kur'ân'ın yüz dokuzuncu sûresi olup, nüzûl sıralamasında on sekizinci sırada yer alır. Kâfirlere hitabından dolayı "*Kâfirûn Sûresi*" adını almıştır. 6. ayetteki "veliye din" ifadesinden dolayı "*Din Sûresi*"²⁴² denmiştir. Buna *İbadet Sûresi* de denilmiştir.²⁴³ *Kâfirûn Sûresi* şeklindeki isimlendirilmesi tevkîfîdir. *İbadet Sûresi* denilmesi muhtemelen bu sûrede ا-ب-ع harflerinden oluşan birkaç kelimenin yer almasından kaynaklanmaktadır.²⁴⁴ "*Kul ya eyyühe'l-Kafirun Sûresi*"²⁴⁵ ve lisanımızda muarref olduğu üzere "*kul ya Sûresi*" de denilmektedir.²⁴⁶ Ayrıca bu sûreye *İhlâs* ve *Mukaşkışe Sûresi* denilmiştir²⁴⁷ Râzî (ö.606/1209) ise *Münabeze* diye bir adını zikretmiştir.²⁴⁸

²³⁷Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,38; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX,241.

²³⁸Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XXII,275; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX,563.

²³⁹Buhârî, *Tefsir*, 108;Suyûtî, *Durru'l-Mensûr*, XV,690.

²⁴⁰Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,38.

²⁴¹Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XXII,287; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX,244; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IX,6172.

²⁴²Firûzâbâdî, *Besâir*, I,548.

²⁴³Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, I,38; Suyûtî, *el-Itkân*, I,122; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX,579.

²⁴⁴Muheysin, *Târihu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 106.

²⁴⁵Düveysî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 332; İbn Kesir, *Tefsir*, XIV, 484.

²⁴⁶Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IX,6215.

²⁴⁷Razî, *Tefsir*, XXXII,136; Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, XXII,300; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX,249.

²⁴⁸Razî, *Tefsir*, XXXII,136.

61. Nasr Sûresi

Mushafta yüz onuncu, iniş sıralamasında yüz on dördüncü sûredir. Adını ilk ayetinde geçen “*nasr*” kelimesinden alır. Bu sûreye, Hz. Peygamberin vefatını haber verme özelliği olduğundan dolayı “*Tevdi’ Sûresi*” yani “*Veda Sûresi*”²⁴⁹ ve başlangıç ibaresine nispetle “*İzâ câe Sûresi*” denilmiştir.²⁵⁰ Böyle bir adlandırma bizim toplumumuzda yaygın bir kullanımdır. Ayrıca *Fetih Sûresi* diye bir isminden bahsedilmektedir ki bu Fetih Sûresi ile ortak bir isimdir.²⁵¹ Sûrenin ismi hiçbir fetih ve başarının Allah’ın yardımı olmadan gerçekleşmeyeceğini ima etmektedir. Tarihin akışında en önemli kırılma noktası ancak Allah’ın yardımıyla olmuştur.

62. Mesed Sûresi

Tertip sırasına göre Kur’ân’ın yüz on birinci sûresidir. Nüzûl bakımından altıncı sırada yer alır. Bu sûre, içinde geçen bazı kelimelerden ötürü “*Tebbet Sûresi*”, “*Ebû Leheb Sûresi*” ve “*Mesed Sûresi*” olarak adlandırılmış²⁵² birçok mushafta ise *Ebû Leheb* veya *Leheb* adıyla yazılmıştır.²⁵³ “*Tebbet*” ismi tevkîfî diğer isimleri içtihadîdir.²⁵⁴ Kur’ân, sakındırmak gayesiyle kötülüğe bulaşanların isimlerini bazen bedduayla zikretmiştir. Böylece iyiliğe engel olanların hayırla yâd edilmeyeceklerini tenbihlemiştir.

63. İhlâs Sûresi

Mushaf düzeninde Kur’ân’ın yüz on ikinci sûresi olup iniş sıralamasında yirmi ikinci sûredir. 20 tane ismi zikredilmektedir. Bu isimler *Tevhid*, *Tefrid*, *Tecrid*, *İhlâs*, *Necât*, *Velâye*, Rabbe nispetle *Nisbetü’r Rab*, *Ma’rife*, *Cemâl*, *Mukaşşîşe*, *Muavvizât*, *Samed*, *Esâs*, *Mânia*, Melekler onu okuyanı dinlemek için orada hazır bulduklarından dolayı *Muh-dire*, şeytanı kaçırdığı için *Münfire*, nifaktan beri kıldığı için *Berâa*, *Müzekkire*, *Şâfi* ve *Nûr*. Çünkü rivayete göre “*her şeyin bir nuru vardır, Kur’ân’ın nuru da “İhlâs Sûresi”dir.*²⁵⁵ Hasan Basrî (ö.110/728) ve Katade’ye (ö.117/735) göre mahlûkat yok olup gittikten sonra baki kalacak olan Allah’tır ve bu sûre sadece Allah’a hastır içinde dünya ve ahirete ilişkin bir olay yoktur.²⁵⁶ Müfessirlere göre bu sûrenin mazmununca Allah tanındığı için

²⁴⁹ Sehâvî, *Cemâlu’l-Kurrâ*, I,38vd. ; Firûzâbâdî, *Besâir*, I,550; Suyûtî, *el- Itkân*, I,122.

²⁵⁰ Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXX,255; Elmahlî, *Hak Dini Kur’ân Dili*, IX,6233; Hürremşahî, *Kur’ân Bilimi*, s.291.

²⁵¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX,587.

²⁵² Firûzâbâdî, *Besâir*, I,552. İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX,599.

²⁵³ Düserî, *Esmâu Suveri’l-Kur’ân*, s.625.

²⁵⁴ Muheysin, *Târihu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 106.

²⁵⁵ Firûzâbâdî, *Besâir*, I,553; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX,610.

²⁵⁶ Düreysî, *Fedâilu’l-Kur’ân*, 267.

Ma'rifet Sûresi; Tirmizî'nin rivayet ettiği vechiyle müşrikler Resulullah'a "bize Rabbinin nesebini söyle" demeleri üzerine bu sûre nazil olduğu ve Allah Teâlanın nesebden münezzehe olduğunu bildirdiği için *Sûre-i Nisbe*; kabir sıkıntılarına engel olduğu için *Sûre-i Mânia'*; okunduğu zaman melekler dinlemeğe hazır olduğundan *Sûre-i Mahzar*; şirkten beri kıldığı için *Berâa Sûresi*; halis tevhidi tezkir ettiği için *Sûre-i Müzekkire*; tazammun ettiği Tevhid olmayınca iman tam olmayacağı için *İmân Sûresi*²⁵⁷ denilmiştir. Verilen isimlerden *İhlâs* ve *Kul huvallahu ehad* tevkîfî diğerleri içtihadî niteliktedir.²⁵⁸ Dikkat edilirse bu sûreye ilişkin verilen isimler, Tevhide vurgu yapmakta ve bu anlayışı benimseyenlerin korunacağına, güzelliğe ve marifete erişeceğine dikkat çekmektedir.

Bazı sûrelere ise sadece ilk kelime ve ayetine nispetle isim verilmiştir. Bu isimlerin bir kısmı hadislerde yer aldığı için tevkîfî karakterdedir. Bu sûreler içerisinde **Enbiyâ Sûresine** "*İkterebe Sûresi*" denilmiştir.²⁵⁹ Fakat bazı araştırmacılara göre müfessirlerden hiç birisi bu sûreyi "*İkterebe Sûresi*" diye adlandırmamıştır. Sadece Amir b. Rebie' ilk kelime olan "*ikterebe*" ile bu sûreyi adlandırmıştır.²⁶⁰ **Furkân Sûresine** "*Tebârek*",²⁶¹ **Zuhurufa** "*Ha-Mim Zuhruf*", **Duhân'a** "*Ha-Mim Duhân*", **Câsiye** "*Ha-mim Câsiye*", **Ahkâfa** "*Ha-Mim Ahkâf Sûresi*" gibi adlar verilmiştir.²⁶² **Necm Sûresine** "*Ve'n-Necmi*"²⁶³ veya "*Ve'n-necmi iza hevâ*"²⁶⁴ **Münâfıkûn sûresine** "*İza câke'l-münâfıkûn*"²⁶⁵ **Kıyâme Sûresine** "*Lâuksimu*"²⁶⁶ veya "*Lâuksimu bi yevmi'l-kıyâme*"²⁶⁷ **Zâriyâta** "*Ve'z-Zâriyât*"²⁶⁸ **Nûh Sûresine** "*İnnâ erselnâ*"²⁶⁹ **İnşikak Sûresine** "*İze's-semâü'nşakkat*" ve "*İnşakkat*" adları verilmiştir.²⁷⁰ **İnfîtar Sûresi** "*İze's-semâu'n-fetaret*"²⁷¹ ve "*Munfatire Sûresi*"²⁷² **Burûc Sûresi** "*Ve's-Semâi zâti'l-Burûc*" **Târik Sûresi** "*Ve's-Semâi ve't-târik*"²⁷³ **A'lâ Sûresi** "*Sebbihi'sme rabbi-*

²⁵⁷ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, IX,6269 vd. ; Ayrıca bkz. Alûsî, **Rûhu'l-Meânî**, XXX,265-69.

²⁵⁸ Düserî, **Esmâu Suveri'l-Kur'an**, s.628-31.

²⁵⁹ Sehâvî, **Cemâlu'l-Kurrâ**, I,37.

²⁶⁰ Düserî, **Esmâu Suveri'l-Kur'an**, s.272.

²⁶¹ Hürremşahî, **Kur'an Bilimi**, s.254.

²⁶² Buhârî, Tefsir, 43,44,45,46; Suyûtî, **Durru'l-Mensûr**, XIII,184, 245,293,310.

²⁶³ Tirmizî, Tefsirü'l-Kur'an, 54; Suyûtî, **Durru'l-Mensûr**, XIV,5; Alûsî, **Rûhu'l-Meânî**, XXVII,44.

²⁶⁴ Düreysî, **Fedâilu'l-Kur'an**,17

²⁶⁵ Düserî, **Esmâu Suveri'l-Kur'an**, s.445, 449.

²⁶⁶ Alûsî, **Rûhu'l-Meânî**, XXIX,135; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, VIII,5470.

²⁶⁷ Suyûtî, **Durru'l-Mensûr**, XV,95.

²⁶⁸ İbn Âşûr, **et-Tahrîr**, XXVI,335.

²⁶⁹ Buhârî, Tefsir, 71.

²⁷⁰ Sehâvî, **Cemâlu'l-Kurrâ**, I,38; Komisyon, **Kur'an Yolu**, V,582.

²⁷¹ Buhârî, Tefsir, 82; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, XXIV, 174; İbn Kesir, **Tefsir**, XIV, 273; Suyûtî, **Durru'l-Mensûr**, XV,280.

²⁷² Alûsî, **Rûhu'l-Meânî**, XXX,62.

²⁷³ Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, XXIV, 288; İbn Kesir, **Tefsir**, XIV, 301.

ke'l-a'lâ" ve "*Sebbih*" adlarıyla²⁷⁴; **Ğâşiye Sûresi** "*Hel etâke*" adıyla anılmıştır.²⁷⁵ **Şems Sûresi** "*Veş'şemsi*" ve "*Veş'şemsi ve duhaha*"²⁷⁶; **Leyl Sûresi** "*Velleyli*" ve "*Velleyli iza yeğ-şâ*"; **Tin Sûresi** "*Vettini*" ve "*Vettini ve'z-zeytûni*" şeklinde adlandırılmıştır.²⁷⁷ **Kadir Sûresine** "*Kadir Gecesi Sûresi*"²⁷⁸ "*İnna enzelnâhu fi leyleti'l-kadr*"²⁷⁹ ve halk arasında daha kısa olarak "*İnnâ enzelnâ*" denmektedir. **Asr Sûresine** "*ve'l-asr*", **Fil Sûresine** "*elem tere*" adı verilir. **Kureyş Sûresine** "*Liilâfi Kureyş*"²⁸⁰ veya "*Îlâf*"²⁸¹, **Felak Sûresine** "*Kul euzu bi rab-bil felak Sûresi*"²⁸², **Nâs Sûresine** "*Kul euzu birabbinnâs Sûresi*"²⁸³ de denmiştir.

Sonuç

Sûre isimleri, Kur'ân'ın anlaşılmasında analiz edilmesi gereken bir hüviyete sahiptir. Çünkü sûrelerin isimlerinin büyük bir kısmı tevkifî karakterdedir. Bu demektir ki sûre isimleri sadece kuru bir isimden ibaret olmayıp, Kur'ân mesajının öz biçimde muhataplara aktarımını sağlamaktadır. Muhtemelen çok sayıdaki sûrenin birden fazla isme sahip olmasının nedenlerinden birisi budur.

Sûrelerin bir kısmı sadece tek isimle zikredilirken, bir kısmının birden çok ismi vardır. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla birden fazla ismi olan sûrelerin sayısı altmışı geçmektedir. Sûre isimleri hem tevkifî hem içtihadî özellik arz etmektedir. Fakat resmî mushaf tertibinde yer alan sûre isimlerinin genel itibariyle Hz. Peygamber'in isimlendirmesine dayandığı anlaşılmaktadır.

Ekseriyetle kolaylık olması bakımından sûreler ilk kelimesi, ilk ayeti veya içeri-sindeki dikkat çekici bir kelime veya kıssaya binaen konulmuştur. Özellikle hadis kitaplarında sûrelerin isimleri genellikle sûrenin ilk kelimesi, ilk ayetin bir parçası veya tamamı zikredilerek anılmış, "elif lam" takısı ve "kasem vavı"yla birlikte zikredilmişlerdir. "El-Hâkka", "Velleyli", "Veşşemsi", "ve'n Necmi Sûresi" gibi. Sûrelerin bu şekilde

²⁷⁴ Alûsî, **Rûhu'l-Meânî**, XXX,101.

²⁷⁵ Komisyon, **Kur'ân Yolu**, V,600, 607.

²⁷⁶ İbn Kesir, **Tefsir**, XIV, 364.

²⁷⁷ İbn Kesir, **Tefsir**, XIV,371, 394;Elmalılı, **Hak Dini Kur'ân Dili**, VIII,5846, 5869, 5927.

²⁷⁸ İbn Kesir, **Tefsir**, XIV, 403.

²⁷⁹ Suyûtî, **Durru'l-Mensûr**, XV,533.

²⁸⁰Buhârî, **Tefsir**, 103,105,106; İbn Kesir, **Tefsir**, XIV, 465; Suyûtî, **Durru'l-Mensûr**, XV,670; Alûsî, **Rûhu'l-Meânî**, XXX,238.

²⁸¹ Hürremşahî, **Kur'ân Bilimi**, s.289.

²⁸²Buhârî, **Tefsir**, 113; Tirmizî, **Tefsirü'l-Kur'ân**, 94,3367; İbn Kesir, **Tefsir**, XIV, 516.

²⁸³Buhârî, **Tefsir**, 114; Tirmizî, **Tefsirü'l-Kur'ân**, 94,3367; Düveysî, **Fedâilu'l-Kur'ân**,17.

ilk kelimesiyle anılması birçok sûrenin birden fazla isme sahip olmasında önemli rol oynamıştır.

Resmî mushaf düzeninde Hz. Musa, Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman ve Hz. İsa'nın adına bir sûre olmamakla beraber, kıssalarının geçtiği Tâhâ ve Kasas Sûrelerine Musa, Neml Sûresine Süleyman, Sebe ve Sad Sûresine Dâvûd, Saf Sûresine İsa Sûresi adı verilmiş, böylece hem peygamberlerin hatırası yaşatılmış hem de ortak değerler oluşturulmuştur. Ayrıca Gâfir Sûresine *Mümin*, Yâsin Sûresine *Habibi Neccâr* adları verilerek sûretiyle en zor koşullarda Allah'ın dinine yardım edenlerin değeri sonraki kuşaklara aktarılmak istenmiştir. Bu hususların gözetilmesi doğal olarak sûrelerin birden fazla ismi olmasına yol açmıştır.

Görebildiğimiz kadarıyla en çok ismi olan sûre yirmi küsur veya otuz isimle Fatihâ'dır. Bunu sırasıyla İhlâs Sûresi, Tevbe Sûresi, Mülk Sûresi ve Beyyine Sûresi izlemektedir. Mülk Sûresi gibi bazı sûrelere okuyucuya sevap verme ve onu koruma yönüyle isim verilirken, Tevbe Sûresi gibi bazı sûrelere ise yaşayarak, toplumsal sorunlara tercüman olacak isimler verilmiştir.

Sûre isimlendirmelerinin bir kısmının lakab ve sıfat cinsinden olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Mülk Sûresi için verilen Münkiye, Mânia, Dâfia, Muhallise ve Mücâdele isimleri birer sıfat kabilindedir ve Hz. Peygamber bu sıfatlarla Mülk Sûresini vasfetmiştir. Bu tip isimlendirmeler aynı zamanda Kur'ân okumaya teşvik etme özelliği taşımaktadır.

Elbetteki sûre isimlerinin, buldukları sûrenin içeriğini bütünüyle yansıtması mümkün değildir. Bununla beraber sûre isimleri ait oldukları sûreden alınması gereken esas mesaja dikkat çekmektedirler. Özellikle birden fazla isme sahip olan sûreler bu mesaja birkaç açıdan işaret etmektedirler.

Kaynaklar

- Akpınar, Ali, "Kur'ân Sûrelerinin İsimlerine Dair Yazılmış Mensur ve Manzum Eserler ve Manzum Bir Örnek", *CÜİF Dergisi*, XIII,1, 2009 (ss.5-18).
- Alûsî, Şihâbuddîn es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm ve Seb'il-Mesânî*, (Beyrut: İhyâi't-Turâsi'l-Arâbî, ts.).
- Bedir, Ahmet, "Sûrelerin İsimleri" *HÜİFD*, Şanlıurfa 1999,Sayı:5,(ss.167-216).
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin, *el-Câmiu' li Şuabi'l-İmân*, (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 2003).
- Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, (Kahire, el-Matbaatu's-Selefiyye,1400).
- Cebeci, Tuba, *Kur'ân-ı Kerim Sûrelerinin İsimleri*, (Bitirme Tezi), AÜİF. Erzurum 2004.

- Ceremî, İbrahim Muhammed, **Mu'cemu Ulûmi'l-Kur'an**, (Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 2001).
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behrâm, **es-Sünen-i Dârimî**, thk: Hüseyin Selim Esed, (Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2000).
- Düveysî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Eyyûb, **Fedâilu'l-Kur'an**, Thk: Urve Bedir, (Dımeşk: Dâru'l-Fıkr, 1987).
- Düserî, Münire bintu Muhammed b. Nasır, **Esmâu Suveri'l-Kur'an ve Fedâiluhâ**, (Beyrut: Dâru İbni'l-Cevzî, 1426).
- Elmalılı, Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, (İstanbul: Eser Kitabevi, 1971).
- el-Mekkî, İbn Akile, **ez-Ziyâde ve'l İhsân fi Ulûmi'l-Kur'an**, (Câmitu's Şarkıyye, 2006).
- er-Rûmî, Fehd b. Abdurrahman b. Süleyman, **Dırasatun fî Ulûmi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, (Riyad: y.y. 1999).
- Firûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub, **Besâiru Zevî't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz**, thk. Muhammed Ali Neccâr, (Kahire: 1383).
- Hindî, Ali el Muttaki Alaüddin, **Kenzu'l-Ummâl fi Suneni'l-Ekvâl ve'l-Efal**, (y.y:1945).
- Hürremşahî, Bahaüddin, **Kur'an Bilimi**, çev. Hasan Almas, (İstanbul: İhtar Yayıncılık 1998).
- İbn Âşûr, Muhammed Tahir, **et-Tahrîr ve't Tenvîr**, (Tunus: 1984).
- İbn Atiyye, Muhammed Abdülhak b. Gâlib, **el Muharreru'l-Vecîz fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz**, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001).
- İbnu'l Cevzî, Ebû'l Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, **Zâdu'l-Mesir Fi İlmi't-Tefsîr**, 3. bs., (Mektebetu'l-İslâmî, 1984).
- İbn Kesir, İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ İsmâil, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm**, (Kahire: 2000).
- İbnu'l Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh, **Ahkâmu'l-Kur'an**, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003).
- İslamoğlu, Mustafa, **Hayat Kitabı Kur'an**, 3. bs. (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2009).
- , **Kur'an Sürelerinin Kimliği**, 4. bs. (İstanbul: Akabe Vakfı Yayınları, 2011).
- Komisyon, **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, (Ankara: DİB Yayınları, 2007).
- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an**, (Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 2006).
- Muheysin, Muhammed Salim, **Târihu'l-Kur'âni'l-Kerîm**, (Medine: Davetu'l-Hak, 1406).
- Râzî, Fahrüddîn İbn Allâme Ziyâuddîn Ömer, **Tefsiru'l-Fahri'r- Râzî**, (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1981).
- Sâbûnî, Muhammed Ali, **Safvatu't-Tefâsir**, (İstanbul: Dersaadet, ts.).
- Sehâvî, Ali b. Muhammed, **Cemâlu'l-Kurrâ ve Kemâlu'l-İkra'**, thk: Ali Hüseyin Bevvab, (Mekke: Mektebetu't-Turâs, 1987).
- Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahman Ebû Bekr, **el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an**, (Beyrut: Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, ts.).
- **ed-Durru'l-Mensûr fî't-Tefsîr bi'l-Mesûr**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Turkî, (Kahire: 2003).
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an**, (Kahire: Dâru Hicr, 2001).
- Taşköprizâde, Ahmed b. Mustafa, **Miftâhu's-Saade ve Mesâbihu's-Seyâde fî Mevzuatî'l-Ulûm**, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1985).
- TDK Sözlük**, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, erişim tarihi, 23.02.2012
- Tirmizi, Muhammed b. İsa b. Sevre, **el-Cami'üs-Sahih**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, (Mustafa Babi el-Halebî, ts.).
- Topçu, Nurettin, **Sosyoloji**, 1.bs. (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001).
- Vahidî, Ebû Hasan Ali b. Ahmed, **Esbâbu'n-Nüzûl**, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998).

Ya'kûbî, Ahmed b. Ebi Ya'kûb b. Cafer b. Vehb İbn Vâdih, **Târihu'l-Ya'kûbî**, (Beyrut: Dâru Sadr, 1960). Zarzur, Adnan Muhammed, **Ulûmu'l-Kur'ân**, (Dimeşk: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1981).
Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, **el-Keşşâf**, (Riyad: 1998).